



MUSEUS, MONUMENTS i GÈNERE

 Xarxa de Museus
d'Història i Monuments
de Catalunya

Museus, monuments i gènere

Edició:

Xarxa de Museus d'Història i
Monuments de Catalunya

Coordinació:

Grup de treball “Museus i Gènere”: Carme Bergés
Saura (Museu de Cervera); Maria Cacheda Pérez
(Àrea de Monuments i Jaciments de l'ACdPC); Liliane
Inés Cuesta Davignon (Museo Nacional de Cerámica y
Artes Suntuarias González Martí); Conxita Gil Martín
(Can Marfà Gènere de Punt. Museu de Mataró);
Ricard Huerta Ramón (Universitat de València);
Gerard Martí Estrada (Museu d'Història de Cambrils);
Sílvia Planas Marcé (Museu d'Història de Girona)
i Margarida Sala Albareda (Museu d'Història de
Catalunya).

Text d'introducció:

Liliane Inés Cuesta Davignon (Museo Nacional
de Cerámica y Artes Suntuarias González Martí)

Textos relatoria:

Eduxarxa

Correcció:

Traductorum

Disseny:

Anna Domenjó

Barcelona, 2021

ÍNDEX

04 Presentació

06 Objectius

08 Introducció

“La incorporació progressiva de la perspectiva de gènere en els museus”

18 La documentació al museu

24 L'exposició

30 La comunicació

36 L'educació

44 El gènere, una categoria útil per investigar les col·leccions del museu?

50 Currículum de les persones formadores

57 Annexos

Selecció bibliogràfica,
glossari i fitxes de tallers

01

PRESENTACIÓ

La Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya, formada per equipaments museístics i monumentals d'arreu del país que comparteixen un interès museogràfic, científic o territorial per la història, té com a objectiu, entre d'altres, generar una narració coherent i global de la història de Catalunya i establir sinergies que permetin coordinar polítiques de difusió, conservació i dinamització cultural del patrimoni històric que entre totes i tots gestionem.

En aquesta línia, l'any 2017 es va constituir el grup de treball «Museus i Gènere» com a observatori de la perspectiva de gènere en els museus d'història i monuments, amb la voluntat d'adequar els nostres relats a la realitat social del segle XXI. El grup vol fomentar noves mirades en els discursos, les metodologies i les implementacions museogràfiques dels equipaments amb una clara vocació educativa i contribuir, d'aquesta manera, a la conscienciació de la ciutadania respecte a la necessitat de crear una societat més justa i igualitària.

Amb aquesta premissa, l'any 2018 es va elaborar un manifest de compromís per reivindicar la cultura de la igualtat, revisar la transmissió inconscient d'una visió androcèntrica del món i introduir la perspectiva de gènere als museus i monuments.

La nostra voluntat és avançar cap a uns museus i uns monuments més inclusius, on tota la diversitat de gènere s'hi trobi representada.

També s'ha impulsat l'organització d'uns seminaris participatius de formació que sota el títol **Gabinet de curiositats: museus, monuments i gènere** tenen l'objectiu d'aplicar la perspectiva de gènere als museus i monuments a través de totes les funcions que ens defineixen: exposició, educació, documentació, recerca, adquisició, conservació, comunicació, etc.

Aquests seminaris han servit per analitzar les funcions del museu i plantejar una reflexió sobre els criteris que orienten la museologia, les narratives expositives, l'estratègia comunicativa, l'acció educativa, la recerca i l'adquisició de col·leccions des de la perspectiva de gènere. En definitiva, s'han revisat les pràctiques museogràfiques a partir dels paradigmes de les teories feministes.

El cicle s'ha articulat entorn de cinc seminaris participatius (documentació, exposició, comunicació, educació, col·lecció i recerca) en què s'han compartit experiències i pensaments per construir col·lectivament uns museus més inclusius.

02

OBJECTIUS

Objectiu general

Formar els equips professionals de la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya i altres persones interessades en aplicar la perspectiva de gènere al seu àmbit de treball.

Objectius transversals

- Copsar el biaix de gènere present en els continguts museològics i en els criteris museogràfics predominants.
- Rellegir discursos històrics des de la **perspectiva de gènere i (re)situar el paper de les dones en la història i en la societat**.
- Fomentar que en les manifestacions culturals de qualsevol mena **no es reproduïxin estereotips ni prejudicis sexistes**.
- **Promoure la creació i la divulgació d'obres** que presentin innovacions formals favorables a la superació de l'androcentrisme i del sexisme.
- **Promoure que la perspectiva de gènere s'inclogui en els plans de treball** dels museus i en totes les seves àrees.

Horitzó

Que el cicle serveixi, a curt termini, per:

- **Recollir i compartir bones pràctiques museístiques** en l'àmbit de la perspectiva de gènere.

- **Reforçar el grup de treball «Museus i Gènere»** de la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya.

I, a mitjà termini, per:

- **Crear una guia pràctica** per incorporar la perspectiva de gènere als museus que inclogui pautes metodològiques i un banc de recursos.

03

INTRODUCCIÓ

1. La incorporació progressiva de la perspectiva de gènere en els museus

El 10 de març de 1914, Mary Richardson va apunyalat fins a set vegades la tela *Venus del mirall* de Velázquez -conegut com The Rokeby Venus- a la National Gallery de Londres. No es tractava d'un acte aïllat, sinó que aquest episodi va desencadenar una onada d'actes iconoclastes que es va perllongar durant cinc mesos i que va obligar les autoritats a prohibir que les dones accedissin a museus i galeries. Com a part d'una campanya amb fins polítics (Scott, 2016), amb aquest acte, la sufragista Mary Richardson pretenia atacar i desestabilitzar l'Estat, denunciar la representació de la dona en l'art, reivindicar la dona com a subjecte de la Història i censurar la mirada masculina sobre el cos de la dona (Richardson, 1914; McKim Smith, 2002; Moiroux, 2006; Scott, 2016). Aquest episodi s'ha convertit en un dels més famosos de la història de la iconoclàstia i constitueix, potser, un punt de partida en la presa en consideració del gènere en els museus, quan aquesta accepció del terme encara ni tan sols existia. No debades aquesta campanya iconoclasta se situa en el context de la primera onada feminista i de la lluita de les sufragistes angleses pel dret al vot en les mateixes condicions que els homes.

Amb el feminisme de la segona onada, als anys seixanta i setanta, el museu va tornar a estar en el punt de mira. L'article de Linda Nochlin «Why have there been no great

women artists?» (Nochlin, 1973), aparegut el 1971, constitueix sens dubte el punt de partida de la crítica feminista a la història de l'art, com també de la crítica institucional dels museus.¹ Els treballs de Linda Nochlin, Ann Sutherland, Germaine Greer, Whitney Chadwick, Griselda Pollock o Roszika Parker, entre altres investigadores, van permetre «redescobrir» obres d'artistes dones i van qüestionar els discursos i les pràctiques excloents de la història de l'art. La crítica envers els museus se centrava sobretot en la infrarepresentació d'artistes dones a les col·leccions, exposades o als magatzems, i en la situació de les professionals dels museus:² el 1969, un grup de feministes protestava davant del Whitney Museum per denunciar la pràctica inexistència d'artistes dones a l'exposició anual de la institució (Alario, 2008, p. 52; Carson, 2007, p. 131-132). En el marc de l'American Association of Museums, es va crear, el 1973, un grup de treball, el Woman's Caucus, per denunciar i lluitar contra les desigualtats per raó de gènere en la carrera professional en els museus.

En prendre consciència d'aquestes problemàtiques, alguns museus de l'àmbit anglosaxó van començar a adoptar mesures tot incorporant la perspectiva de gènere a través de plans d'equitat de gènere que cercaven la igualtat de gènere entre els i les professionals dels museus i la detecció d'estereotips i biaixos de gènere a l'exposició. Un exemple primerenc en va ser el del New York State Museum, que el 1976, arran d'una ampliació, es va dotar d'un comitè d'equitat de gènere

¹ En la recerca que van dur a terme Nochlin i Ann Sutherland Harris al voltant de l'exposició «Women artists: 1550-1950» (Los Angeles County Museum of Art, 1976), les investigadores es van trobar amb problemes com ara la manca de conservació de les obres i els problemes d'atribució, qüestions en les quals els museus han tingut un paper important.

² Aquesta doble problemàtica es reflecteix més endavant, a finals dels anys vuitanta, en la famosa pancarta del grup activista feminista Guerrilla Girls, Do women have to be naked to get into the Met Museum? (1989).

en l'informe del qual va detectar sis biaixos de gènere (Sullivan, 1994).

Gaby Porter afirmava el 1996 que la crítica feminista havia evitat l'àmbit de la museologia en els seus treballs teòrics i que, fins a principis de la dècada dels noranta, molt pocs estudiosos havien dut a terme una recerca crítica dels museus (Porter, 1996: 106). Als anys vuitanta va començar a consolidar-se la relació entre gènere i museus, si més no a escala teòrica i acadèmica amb un seguit de publicacions, moltes d'elles centrades en el problema de la dona com a professional de museus. El 1984 es va crear el grup Women, Heritage and Museums (WHAM!) amb l'objectiu, entre d'altres, de promoure imatges positives de la dona en els museus, lluitar per la igualtat de gènere a nivell professional i lluitar contra la discriminació que pot afectar les dones com a empleades o usuàries del museu o mitjançant la representació de les dones a les exposicions (*Museum*, 1991). Un dels membres fundadors en va ser precisament Gaby Porter, pionera en els estudis sobre la representació de les dones en els museus (Porter, 1987; 1988). El 1990 la Smithsonian Institution va organitzar unes conferències sobre la perspectiva de gènere als museus que es van centrar exclusivament en les dones i que van tenir com a resultat la publicació de *Gender perspectives. Essays on women in museums* (Glaser, Zenetou, 1994).

Però és realment en les dues primeres dècades de segle XXI que els museus coneixen un desenvolupament important en la incorporació de la perspectiva de gènere en dues direccions: d'una banda, en el nombre creixent d'actuacions de diversa mena, publicacions, creació de grups de treball o elabo-

ració de plans o polítiques específics; d'altra banda, en l'ampliació de l'objecte d'estudi. A les problemàtiques lligades a les dones -la infrarepresentació, la invisibilització, els estereotips i biaixos de gènere, la desigualtat de gènere en la professió, etc.-, s'hi afegixen l'estudi de la sexualitat i el problema de la representació de les minories sexuals (Fraser, Heimlich, 2008; Levin, 2010; Cuesta, 2013), l'estudi de l'home i de les masculinitats (Natter, Cogeval, 2013 8-9; Cuesta, 2019b), la inclusió de les identitats de gènere no normatives -identitats *queer*, trans, tercers gèneres, etc. (Chevallier, 2013: 28).

Avançant-se al suport d'un marc legal internacional, alguns museus, especialment en l'àmbit anglosaxó, s'han dotat dels seus propis plans d'igualtat de gènere amb l'objectiu de garantir la igualtat de gènere en la carrera professional i incloure la perspectiva de gènere en les polítiques de la institució (Leitch, *et al.*, 2016; Cuesta, 2019a).

L'ICOM, com a referent internacional de la comunitat museística, reconeix el 1997 que alguns museus estan treballant sobre temes de gènere i que cal tenir en compte la intersecció de gènere i etnicitat, com també la diversitat sexual en la planificació de les polítiques del museu (ICOM, 1997). Però és el 2013, a través de les resolucions adoptades per la 28a Assemblea General de l'ICOM a Rio de Janeiro, que l'ICOM reconeix explícitament el gènere com una categoria important per desenvolupar el principi d'inclusió en els museus. Es recomana redactar un reglament sobre la inclusió del gènere en els museus que caldrà implementar com a part integrant de les línies estratègiques de l'ICOM. El 2016, es reitera aquesta necessitat en les resolucions adoptades en la 31a

Assemblea General a Milà i es recomana que el president i el Consell Executiu de l'ICOM desenvolupin «estratègies i polítiques per incorporar la perspectiva de gènere i garantir-ne de manera activa la implementació com a part dels futurs objectius estratègics de l'ICOM» (ICOM, 2016; Cuesta, 2019a).

2. La perspectiva de gènere en els museus: enfocament transversal, inclusiu i transformador

És en aquest context específic de la introducció progressiva de la perspectiva de gènere en museus i, de manera general, en la transversalitat de gènere en les polítiques públiques o *gender mainstreaming* (Khan, 2014), on se situa el treball dut a terme des del grup de treball «Museus i Gènere» creat el 2017 en el si de la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya.

El 1995, la Quarta Conferència sobre la Dona de l'ONU celebrada a Pequín va suposar un punt d'inflexió en matèria d'igualtat de gènere a escala mundial. La Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín va ser adoptada per unanimitat per 189 països i va establir dotze objectius estratègics per assolir l'empoderament de les dones i la igualtat de gènere. El mecanisme per aconseguir-lo consistia en l'aplicació de la perspectiva de gènere (Moser, Moser, 2005, p. 11). La incorporació de la perspectiva de gènere de manera transversal³ (*gender mainstreaming*) és el procés d'avaluar les implicacions que qualsevol actuació planificada, incloent-hi la legislació, les polítiques o els programes, po-

den suposar per a dones i homes, en totes les àrees i a tots els nivells. Es tracta d'una estratègia per fer de les problemàtiques i experiències d'homes i dones una part íntegra del disseny, la implementació, el seguiment i l'avaluació de les polítiques i els programes en les esferes política, social i econòmica perquè homes i dones se'n beneficiïn de manera equitativa i que les desigualtats no es perpetuïn. L'objectiu final n'és assolir la igualtat de gènere.⁴

Rounaq Jahan distingeix dos enfocaments en la incorporació de la perspectiva de gènere (Porter, Sweetman, 2005, p. 2): l'enfocament integrador (*integrationist approach*) i l'enfocament transformador (*agenda-setting approach*). El primer enfocament es basa en la consideració de les dones com un grup marginat amb problemes i interessos especials i addicionals respecte dels interessos dels homes que es consideren com la norma. Aquest enfocament ha estat criticat perquè es basa en la idea formulada per Charlotte Bunch: «You can't just add women and stir»⁵ (Bunch, 1987). S'hi afegeixen, s'hi integren les dones, però la recepta, la metodologia continua sent la mateixa. La paritat de gènere i les quotes de gènere, si no s'acompanyen d'altres mesures, no garanteixen necessàriament una transformació de les institucions. Sandra Harding raona en aquest sentit en l'àmbit de la ciència i la tecnologia. No n'hi ha prou d'afegir dones a projectes perquè els beneficis no reverteixen en elles mateixes, ja que han estat excloses del seu disseny i la seva gestió (Harding, 1995, p. 297). El segon enfocament té com a objectiu transformar l'agenda política existent (Porter, Sweetman,

³ En català s'ha traduït com a «transversalització de gènere» o «enfocament de gènere integrat».

⁴ Es tracta de la definició proposada pel Consell Econòmic i Social de l'ONU, adoptat per la majoria dels organismes i institucions internacionals (Moser, Moser, 2005, p. 12).

⁵ «No pots només afegir-hi dones i agitar».

2005, p. 3). La transformació parteix d'una anàlisi de les desigualtats entre homes i dones, tenint en compte que les relacions de gènere interseccionen amb les relacions de classe i raça, i tot plegat crea desigualtats lligades a un context específic.

Sovint la incorporació de la perspectiva de gènere s'ha concebut com un problema específicament de dones o femení, com una eina focalitzada exclusivament en les dones perquè formen un col·lectiu universalment oprimat. Aquest enfocament presenta uns quants problemes: s'homogeneïtza la categoria «dona», que queda així essencialitzada; es reforça la postura androcèntrica que considera l'home -també essencialitzat- com la norma i la dona com l'específic; se'n considera la condició de víctima com una cosa específica i intrínseca de la dona i, de la mateixa manera, s'obvia la condició d'opressor de l'home, que queda naturalitzada. Per això és important incloure en la incorporació de la perspectiva de gènere els homes i les masculinitats perquè, d'una banda, no existeix «l'home», sinó que hi ha diferents formes de ser home i, de l'altra, perquè per resoldre el problema de l'opressió de la dona i la desigualtat de gènere cal estudiar de manera paral·lela l'oprimida i l'opressor.

Però, a més, cal evitar reduir l'enfocament a un sistema binari de gènere que no consideri altra cosa que el gènere femení i el masculí, perquè és un sistema que exclou les identitats transgènere. Si s'associa rarament el *gender mainstreaming* als homes, les persones trans acostumen a quedar-ne totalment excloses. A més, no es pot pretendre adoptar un enfocament interseccional i obviar alhora l'existència de sistemes de gènere no binaris. Nombrosos estudis

han mostrat que l'etnicitat, la cultura i la religió incideixen en la construcció del gènere i originen una variància de gènere (Bolin, 2003) i l'existència de tercers gèneres en contextos culturals específics (Herdt, 1996).

Tornant a l'àmbit dels museus i partint dels pressupòsits anunciats anteriorment, aplicar la perspectiva de gènere als museus no consisteix només a «afegir-hi dones i agitar» (Pachter, 1994, p. 56; Mayo, 1994, p. 57; Deepwell, 2008, p. 66; Díaz Ramos, 2006, p. 35; Jiménez-Esquinas, 2016, p. 139, 2017, p. 41). El fet, per si mateix, que hi hagi una paritat de gènere dins del personal del museu o entre els autors i les autores que s'inclouen a l'exposició permanent no garanteix que el museu adopti una perspectiva de gènere o sigui més feminista. Diversos estudis (Mayayo, 2013; Rivera Martorell, 2013; Barcenilla, 2014; Nualart, 2018) han qüestionat l'estratègia inclusiva per si mateixa, necessària però insuficient. Patricia Mayayo reflexiona sobre el model d'«exposició temporal feminista» a partir de la mostra «Genealogies feministes en l'art espanyol, 1960-2010», de la qual ella mateixa va ser comissària juntament amb Juan Vicente Aliaga: «Fins a quin punt hem aconseguit, amb aquest tipus de mostres, canviar o, si més no, desestabilitzar el cànon?» (Mayayo, 2013: 25). De la mateixa manera, programar activitats adreçades només a dones o exposicions temporals on participin només artistes dones són pràctiques excloents que tampoc comporten necessàriament un canvi en la institució. L'enfocament transformador sembla, per tant, el més adequat a l'hora d'incorporar la perspectiva de gènere en els museus.

Però, a més de transformador, ha de ser transversal (Cuesta, 2017) -característica

intrínseca al concepte de *gender mainstreaming*- i inclusiu. La transversalitat es tradueix en la inclusió de totes les àrees funcionals del museu: adquisició, conservació, documentació i recerca; exposició, educació i mediació; comunicació. La inclusió es tradueix a dos nivells: en el concepte de gènere i en els subjectes als quals s'adreça aquesta incorporació de la perspectiva de gènere. En relació amb el concepte de gènere, es reconeix l'existència d'una diversitat de gènere i es parteix d'un enfocament interseccional, no binari i no eurocèntric. Pel que fa als subjectes, la incorporació de la perspectiva de gènere ha d'incloure els mateixos professionals del museu a tots els nivells, el públic (visitants reals) i el conjunt de la societat (visitants potencials), amb una atenció especial envers els col·lectius de dones i LGBTQ (fig. 1).

També cal apuntar que no es tracta d'un model pensat des d'una tipologia concreta de museu, sinó que s'hi té en compte la diversitat i heterogeneïtat de col·leccions i museus existents. És cert que la major part de les recerques i els estudis sobre la inclusió de la perspectiva de gènere en els museus o la incorporació de teories i pràctiques feministes en els museus s'han dut a terme des del camp de l'art i, especialment, de l'art modern i contemporani. Sovint s'estableix una equivalència entre museu i art. Per això i per ser més inclusius des del punt de vista de l'heterogeneïtat de museus existents, s'ha optat per parlar d'«objectes» o «béns culturals» en lloc d'«obres», i d'«autors» o «autores» en comptes d'«artistes», tot i que s'és conscient del gran nombre d'objectes de museu amb un/a autor/a desconegut/da.

	SUBJECTES		OBJECTES (col·leccions)
	AUTORS/ES/PÚBLIC/ SOCIETAT	PERSONAL DEL MUSEU	
Adquisició	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions
Conservació Restauració	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions
Documentació Recerca	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions
Exposició	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions
Educació Mediació	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions
Comunicació	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions	1. Diagnòstic 2. Formulació de problemes 3. Actuacions

Figura 1. Model d'incorporació transversal de la perspectiva de gènere en els museus.

A partir d'aquest enfocament transversal, el grup de treball «Museus i Gènere» ha organitzat un cicle de cinc seminaris titulat «Museus, monuments i gènere. Gabinet de curiositats». Cada seminari s'ha centrat en una àrea funcional per abordar problemàtiques lligades al gènere a través de conferències i dinàmiques de grup. Així s'han celebrat els seminaris següents: La documentació al museu (Museu d'Història de Catalunya,

Barcelona, 16 d'abril de 2018); L'exposició (Museu d'Història de Girona, 18 de juny de 2018); La comunicació (Museu Comarcal de Cervera, 17 de setembre de 2018); Educació (Museu d'Història de Cambrils, 5 de novembre de 2018), i El gènere, una categoria útil per investigar les col·leccions del museu? (Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 16 de setembre de 2019).

ALARIO TRIGUEROS, M.^a Teresa (2008). *Arte y feminismo*, Donostia-San Sebastián: Nerea.

BARCENILLA, Haizea. «Incluir o replantear: cómo exponer e historizar a las mujeres artistas». *Boletín de Arte*, 35 (2014).

BOLIN, Anne. «La transversalidad de género. Contexto cultural y prácticas de género». A: NIETO, José Antonio (ed.) (2003). *Antropología de la sexualidad y diversidad cultural*, Madrid: Talasa, p. 231-259.

BUNCH, Charlotte (1987). *Passionate politics: feminist theory in action*, Nova York: St Martin's Press.

CARSON, Juli. «On discourse as monument: institutional spaces and feminist problematics». A: POLLOCK, Griselda; ZEMANS, Joyce (eds.) (2007). *Museum after modernism: strategies of engagement*, Oxford: Blackwell, p. 121-157.

CHEVALLIER, Denis. «Le genre exposé au musée des Civilisations». A: CHEVALLIER, Denis, et al. (2013). *Au bazar du genre*, Marsella: MUCEM, p. 18-28.

CUESTA DAVIGNON, Liliane (coord.). ICOM-CE Digital. *Museos, género y sexualidad*, 8 (2013). https://issuu.com/icom-ce_librovirtual/docs/icom-ce_digital_08 [12/08/2019].

CUESTA DAVIGNON, Liliane Inés. «Introduciendo la perspectiva de género en el museo. Reflexiones y práctica». *Capcorral*, 12 (2017). http://www.museudecervera.cat/wp-content/uploads/2018/11/Dossier_Museus-i-perspectiva-de-g%C3%A8nere.pdf [12/08/2019].

CUESTA DAVIGNON, Liliane Inés. «Cómo introducir la perspectiva de género en los museos: marco legal y propuesta de modelo» (2019a). <https://www.diba.cat/documents/99058/258640994/>

Liliane+Cuesta+XXXI+Jornada_XML_25-01-19.pdf/d02f7459-b63f-4d1e-9c31-4de7181ee9a7 [3/08/2019].

CUESTA DAVIGNON, Liliane Inés (coord.). ICOM-CE Digital. *Museos y género ¿Y los hombres?*, 14, (2019b). <http://www.icom-ce.org/wp-content/uploads/2019/05/ICOMCEdigital14.pdf> [12/08/2019].

DEEPWELL, Katy. «Feminist curatorial strategies and practices since the 1970s». A: MARSTINE, Janet (ed.) (2008). *New museum theory and practice: An introduction*, Malden: Blackwell Publishing, p. 64-84.

DÍAZ RAMOS, Laura (2016). *Feminist curatorial interventions in museums and organizational change: transforming the museum from a feminist perspective*, Leicester: University of Leicester.

FRASER, John, HEIMLICH, Joe E. (eds.). *Museums and social issues. Where is queer?* Vol. 3, 1 (2008).

GLASER, Jane R.; ZENETOU, Artemis A. (eds.) (1994). *Gender perspectives. Essays on women in museums*, Washington: Smithsonian Institution.

HARDING, Sandra. «Just add women and stir?». A: Gender Working Group, United Nations Commission on Science and Technology for Development (1995). *Missing links. Gender equity in science and technology for development*, Ottawa: International Development Research Centre, p. 295-307.

HERDT, Gilbert (ed.) (1996). *Third sex, third gender. Beyond sexual dimorphism in culture and history*, Nova York: Zone Books.

ICOM-WGCCI (Working Group on Cross Cultural Issues) (1997). *Museums and cultural diversity. Policy statement*. <http://archives.icom.museum/diversity> [22/01/2019].

ICOM (2016). *Resoluciones adoptadas en la 31ª Asamblea General de ICOM*. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOMs-Resolutions_2016_Esp.pdf [6/08/2019].

KHAN, Yasmin. «Does gender need to be higher on the museum agenda?». A: BRÆNDOLT LUNGAARD, Ida; THOREK JENSEN, Jacob (eds.) (2014). *Museums. Knowledge, democracy, transformation*, Copenhagen: Danish Agency for Culture, p. 192-207.

JIMÉNEZ-ESQUINAS, Guadalupe. «De “añadir mujeres y agitar” a la despatriarcalización del patrimonio: la crítica patrimonial feminista». *Revista PH*, 89 (2016).

JIMÉNEZ-ESQUINAS, Guadalupe. «El patrimonio (también) es nuestro. Hacia una crítica patrimonial feminista». A: ARRIETA URTIZBEREA, Ignacio (ed.) (2017). *El género en el patrimonio cultural*, Bilbao: Universidad del País Vasco, p. 19-48.

LEITCH, Christopher, et al. «LGBTQ Welcoming Guidelines for Museums: developing a resource for the museum field». *Museums and social issues*, 11:2 (2016).

LEVIN, Amy K. (Ed.) (2010). *Gender, sexuality and museums*, Londres/Nova York: Routledge.

MAYAYO, Patricia. «Después de Genealogías feministas. Estrategias feministas de intervención en los museos y tareas pendientes». *Investigaciones feministas*, vol. 4 (2013).

MAYO, Edith P. «New angles of vision». A: GLASER, Jane R., ZENETOU, Artemis A. (eds.) (1994). *Gender perspectives. Essays on women in museums*, Washington: Smithsonian Institution, p. 57-62.

MCKIM SMITH, Gridley. «The rhetoric of rape, the language of vandalism». *Woman's Art Journal*, vol. 23, 1 (2002).

MOIROUX, Sophie. «L'image empreinte d'intentions. La “Vénus tailladée”. Considérations sur un acte d'iconoclasme». *Images Re-vues*, 2 (2006). <http://imagesrevues.revues.org/230> [12/02/2019]

MOSER, Caroline; MOSER, Annalise. «Gender mainstreaming since Beijing: a review of success and limitations in international institutions». A: PORTER, Fenella, SWEETMAN, Caroline Sweetman (eds.) (2005). *Mainstreaming gender in development. A critical review*, Oxford: Oxfam GB, p. 11-22.

NOCHLIN, Linda. «Why have there been no great women artists?». A: BAKER Elizabeth; HESS, Thomas B. (eds.) (1973). *Art and sexual politics*, Londres: Collier MacMillan, p. 1-43.

NATTER, Tobias G., COGEVAL, Guy. «Préface». A: DA (2013). *Masculin, masculin*. París: Musée d'Orsay/Flammarion, p. 8-9.

NUALART, Cristina. «Discriminación positiva, cuotas de género y narrativas feministas en museos de arte contemporáneo». *Anales de Historia del Arte*, 28 (2018).

PACHTER, Marc. «The impact of feminist scholarship in collections, exhibitions and publications. Introduction». A: GLASER, Jane R., ZENETOU, Artemis A. (eds.) (1994). *Gender perspectives. Essays on women in museums*, Washington: Smithsonian Institution, p. 56.

PORTER, Fenella, SWEETMAN, Caroline. «Editorial». A: PORTER, Fenella, SWEETMAN, Caroline (eds.) (2005). *Mainstreaming gender in development. A critical review*, Oxford: Oxfam GB, p. 2-10.

PORTER, Gaby. «Gender bias. Representation of work in history museums». A: CARRUTHERS, Annette (dir.) (1987). *Bias in museums*, Exeter: Museum Professionals Group, p. 102-127.

PORTER, Gaby. «Putting your house in order: representations of women and domestic life». A: LUMLEY, Robert (ed.) (1988). *The Museum Time-Machine*, Londres/Nova York: Routledge, p. 102-127.

PORTER, Gaby. «Seeing through solidity: a feminist perspective in museums». A: McDONALD, Sharon, FYFE, Gordon, (eds.) (1996). *Theorizing museums: representing identity and diversity in a changing world*, Cambridge: Blackwell, p. 105-126.

RICHARDSON, Mary. «Mary Richardson's statement», *The Times*, 11 de març (1914).

RIVERA MARTORELL, Sara. «El arte feminista y su exhibición: la musealización de un conflicto. El caso del Museo Nacional Centro

de Arte Reina Sofía». *Encrucijadas. Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 3 (2012).

SCOTT, Helen E. «“Their campaign of wanton attacks”: Suffragette iconoclasm in British museums and galleries during 1914». *The Museum Review*, vol. 1, 1 (2016). <http://articles.themuseumreview.org/vol1no1scott> [5/08/2019]

SKJØTH, Lise (coord.). *Museum. Les musées au féminin*, 171, vol. XLIII, 3 (1991).

SULLIVAN, Robert. «Evaluating the ethics and conscience of museums». A: GLASER, Jane R., ZENETOU, Artemis A. (eds.) (1994). *Gender perspectives. Essays on women in museums*, Washington: Smithsonian Institution, p. 100-107.

SEMINARI DOCUMENTACIÓ

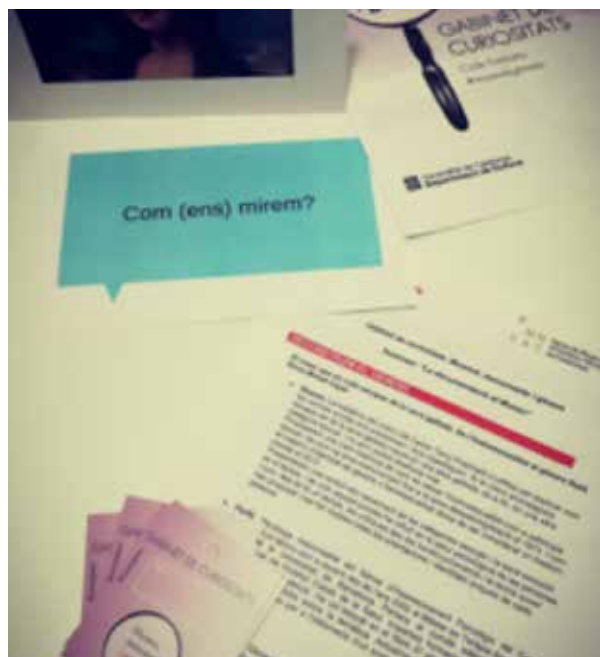
SD

MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA

El primer seminari del cicle formatiu Gabinet de curiositats: museus, monuments i gènere es va realitzar al **Museu d'Història de Catalunya el 16 d'abril de 2018**. S'hi van inscriure 35 persones, de les quals, finalment, van assistir-hi 32.

Els continguts que s'hi volien abordar eren aquests:

- >> La funció dels museus com a creadors de coneixement i pensament crític.
- >> Les relacions entre saber i poder: el coneixement situat.
- >> La invisibilitat de les dones i els seus rols, considerats papers poc rellevants i en conseqüència poc documentats.
- >> La memòria històrica de les dones i identitats de gènere subalternes.
- >> Les dones i identitats de gènere subalternes al catàleg documental.



SD

Inici

La jornada es va obrir a les 10 hores amb un cafè de benvinguda i una breu intervenció de la directora del MHCAT, Margarida Sala, que va saludar el públic i va explicar breument l'enfocament i els objectius del cicle formatiu.

Ponència de Sílvia Morell Capel

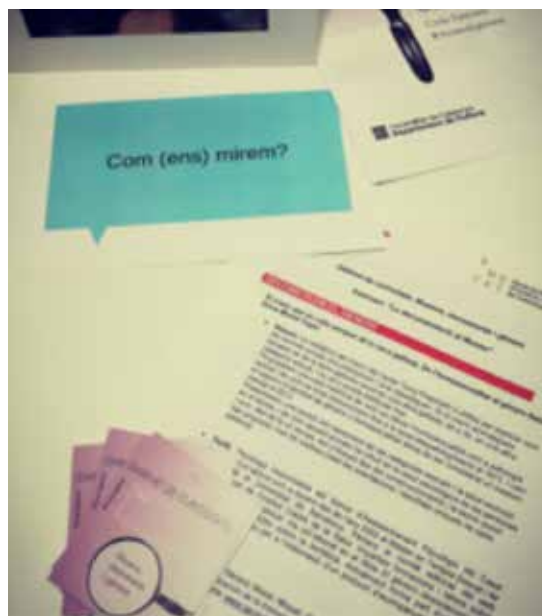
A les 10.30 hores Sílvia Morell Capel, responsable del Servei d'Assessorament Psicològic del Casal Lambda, va presentar la ponència «El cranc que es volia escapar de la seva galleda. De l'homosexualitat al gènere fluid».

Mitjançant la metàfora del cranc de l'autor Terry Pratchett, Sílvia Morell va explicar com les normes socials ens pressionen i ens classifiquen: si el cranc aconsegueix escapar-se de la seva galleda caurà en una altra galleda, és a dir, en una altra categoria sexual, i no se'n podrà deslliurar mai.

Sílvia Morell va exposar la distinció entre sexe biològic i gènere (construcció socio-cultural), com a punt de partida bàsic per treballar des d'una perspectiva de gènere. També va fer una revisió del naixement de les categories sexuals i la seva evolució en el temps, i de com aquest procés va influir en la salut psicològica de les persones.

En aquest sentit, es va plantejar una revisió històrica de com va néixer l'homosexualitat com a patologia sexual i de com ha anat evolucionant fins a la seva despatologització el 1973. I com el trastorn d'identitat de gènere o transsexualitat deixa de ser considerat un trastorn mental el 2012.

Finalment, es van exposar les crítiques que des del construccionisme i la teoria queer



han fet visibles totes les orientacions i identitats úniques de cada persona.

Taula d'experiències

Després d'una breu pausa, es va dur a terme una Taula d'experiències, que va durar de les 11.45 a les 14 hores, en què van intervenir les professionals següents:

- **Clàudia Torremadé Martínez**, membre de la Cooperativa Matriu, especialitzada en EDH (Educació en Drets Humans), perspectiva feminista i facilitació de grups per a la transformació social.

- **Francisca Hornos Mata**, directora del Museo de Jaén i membre del projecte PastWomen.

- **Fátima García Andrés**, professora i col·laboradora del Museo del Traje de Madrid.

Clàudia Torremadé va obrir la ronda d'intervencions de la taula amb una breu ponència

sobre participació cultural i economia de cures. Es va reflexionar sobre el tipus de subjecte al qual s'adreça la producció cultural i què fa possible que aquest subjecte pugui gaudir d'aquesta oferta. Clàudia Torremadé va explicar que des de les economies feministes es convida a la revisió de totes les esferes de la vida per tal de detectar què s'està posant al centre i reivindicar el paper indispensable de les cures. Finalment, es va interrogar sobre quin paper podem assumir per tal de contribuir al reconeixement social de la centralitat de les cures en la vida col·lectiva des dels equipaments museístics.

La segona intervenció de la taula va anar a càrrec de Francisca Hornos Mata, que va oferir una revisió feminista de les fases històriques del Museo de Jaén, des que es va crear fins als nostres dies. A partir de la perspectiva de la documentació de les

col·leccions, va analitzar el paper que s'ha atorgat a les dones com a categoria, com a persones de les comunitats que han poblat l'alt Guadalquivir, com a artistes plàstiques, com a professionals de la recerca i com a professionals de la conservació del patrimoni històric.

Francisca Hornos Mata va explicar, també, les accions que han dut a terme al Museo de Jaén per promoure un museu més igualitari, un museu amb més valors per als nens i les nenes, un museu amb capacitat d'aplegar noves preguntes, noves respostes i nous desafiaments davant del món contemporani, tot plegat en les coordenades d'un antic museu provincial.

La darrera intervenció de la taula d'experiències va anar a càrrec de Fátima García Andrés, que va plantejar una aproximació

[promoure un museu més igualitari, un museu amb més valors per als nens i les nenes, un museu amb capacitat d'aplegar noves preguntes, noves respostes i nous desafiaments]





al Museo del Traje des de la perspectiva de gènere. Fátima García va explicar com es va dur a terme una anàlisi de la documentació interna i de la documentació exhibida publicada del Museo del Traje amb l'objectiu de promoure una presència equilibrada de dones i homes en l'oferta artística i cultural pública, i intentant retornar el protagonisme social i cultural de les dones a les col·leccions dels museus. Aquesta primera aproximació al Museo del Traje des d'una perspectiva de gènere va tenir com a finalitat establir un seguit de recomanacions per tal d'assolir un discurs expositiu igualitari en matèria museística; volia suposar un punt d'inflexió.

Dinàmica *La mirada violeta*

A la tarda, el seminari va continuar amb la dinàmica *La mirada violeta*, un taller de diagnòsi a partir de la visita a l'exposició «La memòria d'un país». Les persones assistents es van agrupar en vuit equips de treball. Cadascun es va centrar en analitzar un dels àmbits de l'exposició «La memòria d'un país» de l'MHC:

1. Les arrels. De la prehistòria al segle VIII
 2. El naixement d'una nació.
Del segle VIII al XIII
 3. La mar nostra. Del segle XIII al XVI
 4. A la perifèria de l'Imperi.
Del segle XVI al XVIII
 5. Vapor i Nació. Segles XVIII i XIX
 6. Els anys elèctrics. Del 1900 al 1939
 7. Desfeta i represa. Del 1940 al 1980
 8. Retrat de la Catalunya contemporània.
Des de la Transició fins als nostres dies.
- Durant una hora, els diferents grups van visitar l'exposició (de 15 a 16 hores) i van analitzar l'àmbit que els pertocava mitjançant una fitxa de suport.

Reflexió final i cloenda

Un cop finalitzada la visita, els membres de cada equip van posar en comú les dades i les observacions recollides per tal d'identificar les mancances i de pensar actuacions de millora. Les persones convidades al matí també participaren d'aquest procés col·lectiu d'anàlisi i debat aportant-hi les seves visions.

A les 18 hores va finalitzar el primer seminari del cicle.

05

SEMINARI EXPOSICIÓ

SE

MUSEU D'HISTÒRIA DE GIRONA

El segon seminari del cicle formatiu Gabinet de curiositats: museus, monuments i gènere es va realitzar al **Museu d'Història de Girona el 4 de juny de 2018.**

S'hi van inscriure 31 persones, de les quals, finalment, van assistir-hi 29.

Els continguts que s'hi volien abordar eren els següents:

- >> El discurs visual: la representació de gènere en objectes, documents, imatges, infografies i suports audiovisuals i multimèdia, i també en espais i àmbits del museu.
- >> Els relats històrics i museístics: la representació de gènere en el text, els rols implícits i les desigualtats que se'n deriven.
- >> Revisar des de la perspectiva de gènere les exposicions permanents i temporals dels museus: un itinerari alternatiu.

Inici

La jornada es va obrir a les 10 hores amb un cafè de benvinguda i una breu intervenció de la directora del Museu d'Història de Girona, Sílvia Planas, en què es van descriure els objectius de la sessió i es va agrair l'assistència del públic.

Ponència de Lluïsa Faxedas Brujats

Entre les 10.30 i les 11.30 hores, Lluïsa Faxedas Brujats, doctora en Història de l'Art i professora de la Universitat de Girona, va

presentar la ponència «Fer-se preguntes: perspectives feministes en la història de l'art».

La professora Lluïsa Faxedas va centrar la seva intervenció en revisar les aportacions principals de la història de l'art feminista i les preguntes clau que se'n deriven, com també algunes de les respostes que hi podem oferir. Durant la seva intervenció, va narrar que ja fa més de quaranta-cinc anys una colla d'historiadors de l'art, sobretot en l'àmbit anglosaxó, es van plantejar la necessitat de revisar el relat de la història de l'art com a disciplina científica per tal d'incloure-hi el llegat, l'experiència i la producció de les dones artistes, i també qüestionar-se les formes de representació del cos femení.

Lluïsa Faxedas va posar un èmfasi especial en la importància d'aplicar una perspectiva feminista a la història de l'art. D'una banda, perquè la manca de visibilitat, en l'educació i als museus, d'obres produïdes per dones i la falta d'un discurs que n'expliqui les raons comporten la impossibilitat d'oferir referents positius a les generacions següents. De l'altra, perquè la manca d'anàlisi crítica de la representació de les dones condueix a la repetició d'estereotips.

[posar especial èmfasi en la importància d'aplicar una perspectiva feminista a la història de l'art]



Taula d'experiències

A continuació, es va realitzar una Taula d'experiències en què van participar les persones següents:

- **Liliane Inés Cuesta Davignon**, conservadora del Museo Nacional de Cerámica de Valencia, membre de CECA (Comité de Educación Acción Cultural en los museos).

- **Paloma González Marcén**, professora del Departament de Prehistòria de la UAB, membre del projecte PastWomen i comissària de l'exposició itinerant «Las mujeres en la Prehistoria».

- **Anna Gironella Delgà**, arxivera a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Girona, comissària de la mostra «Dona i creació artística a Girona, segles X-XVIII».

Liliane Cuesta va centrar la seva intervenció en explicar la iniciativa «Relecturas. Itinerarios museales en clave de genero». Es tracta d'un projecte que la Universitat de València va impulsar l'any 2017 amb l'objectiu de repensar i rellegir les exposicions permanents dels museus des de la perspectiva de gènere. Per fer-ho, es van dissenyar uns recorreguts expositius virtuals.

Liliane Cuesta va explicar que el projecte ofereix recorreguts virtuals amb perspectiva de gènere per les exposicions permanents de sis museus de Valencia i la seva àrea metropolitana: Museo Nacional de Cerámica y Artes Suntuarias González Martí, Museu de Prehistòria de València, Museu Valencià d'Etnologia, Museu d'Història de València, Museu del Palmito de Aldaia i Museu Comarcal de l'Horta Sud de Torrent.

Tot seguit, Paloma González va presentar el projecte PastWomen, una iniciativa que vol redibuixar la imatge que tenim de les dones del passat llunyà.

La professora Paloma González va exposar que, durant el segle XIX, les obres dels pintors romàntics i orientalistes i les primeres representacions dels humans primitius van generar tota una sèrie d'imatges que van establir canons de representació de dones i homes del passat llunyà associats a valors culturals i morals patriarcals. Actualment, aquestes connotacions de les reconstruccions visuals arqueològiques continuen apareixent en els suports comunicatius en tot tipus de contextos (museus, educació, publicitat, etc.). Justament per això va néixer el projecte PastWomen, que té com a objectiu crear noves imatges del passat arqueològic basades en una perspectiva crítica de les relacions de gènere.

Durant la intervenció de Paloma González es van poder revisar diversos exemples que mostren la reiteració d'uns determinats canons de representació dels cossos humans en situacions històriques del passat llunyà.

Finalment, la darrera intervenció de la taula la va protagonitzar Anna Gironella, que va descriure quins plantejaments van guiar la confecció de l'exposició «La ciutat de les dames. Dona i creació artística a Girona (segles X-XVIII)», realitzada al Museu d'Història de Girona la primavera del 2008. La historiadora i arxivera va explicar que la mostra volia donar espai i protagonisme exclusiu a les dones de Girona i al lligam que aquestes bastiren amb les arts des de l'època medieval fins a la moderna.

Anna Gironella va narrar que a l'inici del projecte es partia de la constatació de conèixer pocs noms de dones gironines —o vinculades a Girona— relacionades amb l'art i del convenciment que, tanmateix, aquests noms havien d'existir. Per recuperar totes aquestes dones va caldre llegir amb una altra mirada les fonts documentals i les obres artístiques.

Finalment, hi va haver un torn obert de paraules en què algunes persones del públic van plantejar algunes preguntes i van compartir vivències pròpies.

Tallers *La mirada violeta*

Després d'una pausa per dinar, a les 16 hores la jornada va continuar amb els tallers *La mirada violeta*. Les persones participants es van distribuir en dos grups:

- **Taller 1:** La recuperació d'una figura calidoscòpica: Aurora Bertrana, a càrrec de Neus Real, doctora en Filologia catalana.

- **Taller 2:** Les Bàrbares, defensores i curadores de la Girona assetjada, a càrrec de Cristina Ribot, doctora en Història de l'Art.

Taller 1. Aurora Bertrana

El taller número 1, dirigit per Neus Real Mercadal, es va centrar en analitzar el contingut, els objectius i el muntatge de l'exposició temporal sobre Prudenci i Aurora Bertrana. Neus Real va explicar que, en el marc de l'Any Bertrana, es va muntar una exposició doble per posar de costat un personatge de la talla de Prudenci Bertrana i la figura molt més desconeguda de la seva filla, Aurora Bertrana. Donar a conèixer la vida i la trajectòria literària d'Aurora Bertrana va ser un repte.

Neus Real va relatar que, des de la conceptualització inicial de l'exposició fins al seu muntatge material, va optar per donar un protagonisme equivalent a tots dos escriptors i va destacar, molt especialment, la singularitat d'Aurora Bertrana. A partir d'una



interpel·lació inicial als participants, es van descriure els cinc àmbits en què es va organitzar la secció dedicada a l'autora.

Taller 2. Les Bàrbares

D'altra banda, el taller número 2, dirigit per Cristina Ribot Bayé, va tenir per objectiu posar en valor el paper de les Bàrbares, un grup de dones que van actuar com a defensores i curadores de la Girona assetjada l'any 1809.

Cristina Ribot va explicar que aquest col·lectiu de dones, en el si del conflicte de la guerra del Francès a la ciutat de Girona, van desenvolupar una tasca important en la defensa i la cura dels malalts i ferits del bàndol espanyol i de la societat civil gironina. Més conegudes com les Heroïnes de Santa Bàrbara o la Companyia de dones de Santa Bàrbara, l'agrupació, partint d'una estructura militar, es dividia en quatre esquadres comandades per Angelina Bivern, Maria Custí, Lúcia Jonama de Fitzgerald i Raimunda de Nouvilas.

Cristina Ribot també va remarcar que la historiografia ha parlat poc d'aquestes dones i, quan ho ha fet, ha estat des d'una òptica absolutament estereotipada i mitificada, tractant-les i lloant-les com a dones amb virtuts associades a la masculinitat, és a dir, «con mucha gallardía y espíritu varonil». Tanmateix, se n'ha menystingut la tasca de vetlladores i cuidadores, un rol que tradicionalment ha estat associat a la feminitat i que s'ha reservat a l'espai íntim de la llar.

Com a reflexió final, es va concloure que, per tal de desactivar les desigualtats socials a l'entorn d'aquest episodi bèl·lic, cal rescatar de l'oblit la figura d'aquestes 141 heroïnes que, desinteressadament i en oposició a la guerra, es van unir per liderar les tasques de curació de la Girona ferida en temps de setge.

Capgirem el museu

Durant la darrera hora de la jornada, per aplicar les idees exposades en els dos tallers, es va proposar una activitat pràctica i interactiva amb les i els participants. L'objectiu en va ser obtenir reflexions i/o propostes de canvi que incorporessin a la narrativa històrica la perspectiva de gènere, a partir de la visita feta en grup a alguns dels espais permanents del Museu: «La guerra del Francès» (Bàrbares); «Girona, ciutat d'art i de cultura» (Aurora Bertrana), i «La II República» (Aurora Bertrana).





SEMINARI COMUNICACIÓ

ST

MUSEU COMARCAL DE CERVERA



El tercer seminari del cicle formatiu Gabinet de curiositats: museus, monuments i gènere es va realitzar al **Museu Comarcal de Cervera el 17 de setembre de 2018**. A la jornada s'hi van inscriure 32 persones, de les quals, finalment, van assistir-hi 30.

Els continguts que es volien abordar en el tercer seminari eren aquests:

- >> Rols i estereotips de gènere als mitjans de comunicació i al sector cultural.
- >> La comunicació inclusiva i feminista als canals de difusió dels museus.
- >> Anàlisi dels discursos de gènere als museus i equipaments culturals.

SP

Inici

La jornada es va obrir a les 10 hores amb un cafè de benvinguda i una breu intervenció de la directora del Museu Comarcal de Cervera, Carme Bergés, en què es van descriure els objectius de la sessió i es va agrair l'assistència del públic.

Ponència de M. Àngels Cabré

La ponència inaugural la va realitzar l'escriptora M. Àngels Cabré, directora de l'Observatori Cultural de Gènere i especialista en feminisme cultural.

M. Àngels Cabré va començar la seva intervenció presentant breument l'objectiu i les funcions de l'Observatori Cultural de Gènere: fer incidència política per tal que les administracions corregeixin realitats culturals esbiaixades.

L'escriptora i docent en comunicació va explicar, a continuació, que l'any 2018 la Generalitat de Catalunya va encarregar a l'Observatori Cultural de Gènere un projecte d'intervenció en els espais públics per a la integració de la perspectiva de gènere.

El projecte va consistir a visitar una cinquantena de centres culturals —museus inclosos— per detectar fins a quin punt la mirada de gènere era present en la seva manera de treballar i en les seves programacions. La intenció final del projecte tenia per objectiu transmetre als equips de gestió la necessitat de fer un canvi de paradigma en la cultura, peça essencial en la transformació social.

Taula d'experiències

Després d'una pausa breu, es va activar la Taula d'experiències, en què van participar les persones següents:

- **Encarna Lago**, gerent de la Rede Museística Provincial de Lugo, impulsora dels «Congresos Xénero, Museos, Arte e Educación».

- **Laura Bécades**, doctora per la Universidad de Oviedo amb la tesi «Representaciones e identidades de género en los museos arqueológicos asturianos». Participa en el col·lectiu Deméter, Asociación Asturiana de la Historia de las Mujeres.

- **Laia Soldevila**, periodista, editora i guionista. Actualment és cap de redacció i editora del digital Crític.

[com afrontar el repte de la museologia inclusiva, és a dir, en promoure noves museografies i activitats en clau social per promoure un desenvolupament humà i cultural integral]

Encarna Lago va realitzar la primera intervenció de la taula, centrada en com afrontar el repte de la museologia inclusiva, és a dir, en promoure noves museografies i activitats en clau social per promoure un desenvolupament humà i cultural integral.

En aquest sentit, la gerent de la Rede Museística Provincial de Lugo va narrar alguns dels projectes i experiències que ha liderat durant els darrers vint anys, com ara l'elaboració del «Plan de géneros, museos, arte, educación y migración de la Rede Museística Provincial de Lugo».

Encarna Lago va ressaltar que, per tal d'implementar canvis significatius, és molt important el treball en xarxa i la perseverança. En paraules seves, «en la Red Museística de Lugo trabajamos profesionales insistentistas que insistimos e insistimos en promover la transformación social; somos mediadorxs palabrerxs entre las voluntades

comunitarias, voluntades profesionales y voluntades políticas en el cumplimiento de la ley de igualdad.»

Encara Lago també va ressaltar que, per tal de transitar de la teoria o la pràctica, és necessari treballar de manera metòdica i transversal en l'educació, la planificació, la recerca, la comunicació, l'avaluació, etc.

Després d'Encarna Lago va prendre la paraula la doctora Laura Bécares per presentar alguns dels processos i resultats més destacats de la seva recerca en l'àmbit patrimonial asturià. Concretament, la tesi doctoral de Laura Bécares es va basar en l'estudi de 27 casos de museus i centres d'interpretació del Principat d'Astúries en què es va observar l'existència de biaixos sexistes en el contingut visual i narratiu.

Durant la seva intervenció, Laura Bécares va explicar que el gènere és una categoria que influeix en els relats dels equipaments museístics i que condiciona la creació d'uns imaginaris o altres sobre el passat i la construcció d'unes o identitats col·lectives o unes altres.

La investigadora va remarcar que els museus són eines al servei de tota la societat, raó per la qual cal identificar els estereotips i els silencis que hi ha en la museografia. També va descriure diverses propostes que permeten introduir la perspectiva de gènere en les activitats i els discursos dels museus, per tal de visibilitzar les dones, els infants i altres sectors de la població com a agents actius del passat.

Per acabar, la darrera intervenció de la taula rodona va anar a càrrec de Laia Soldevila, periodista del mitjà de comunicació Crític,



que va oferir diverses eines per aplicar la mirada feminista en la comunicació.

Laia Soldevila va explicar que, en els darrers anys, el feminisme i les seves reivindicacions han penetrat amb força a l'agenda pública i han capgirat bona part de l'imaginari androcèntric de la societat. La idea de l'home com a centre de tot s'ha esquarterat al crit «d'on són les dones?» i la mirada de gènere ja és imprescindible en totes les disciplines. La periodista, a partir de la seva pròpia experiència professional, va analitzar com ha afectat aquest fenomen el periodisme i la comunicació.

Laia Soldevila va descriure, també, com els i les periodistes de Crític procuren fer periodisme amb una perspectiva feminista i va compartir algunes pautes per posar-se «les ulleres liles» també en el món de la comunicació museística.

Finalment, hi va haver un torn obert de preguntes en què algunes persones del públic van exposar observacions de diversa índole sobre els continguts abordats a la taula rodona i també van compartir vivències pròpies.

Tallers *La mirada violeta*

Després d'una pausa per dinar, a les 16 hores la jornada va continuar amb els tallers *La mirada violeta*. Les persones participants es van distribuir en dos grups:

- **Taller 1:** Visita a la Casa Museu Duran i Sanpere, a càrrec d'Eulàlia de Ahumada Batlle, filòloga especialitzada en escriptura femenina.

- **Taller 2:** Visita a l'exposició itinerant «Se'n parlave i n'hi havie. La bruixeria a Terres de Ponent i el Pirineu», a càrrec de Núria Morelló, historiadora i antropòloga, que desenvolupa estudis etnogràfics a les Terres de Lleida.

Taller 1. «Grans dones a l'ombra de grans homes», Eulàlia de Ahumada Batlle

A través del perfil biogràfic d'Herminia Grau i Aymà (1897-1982) i d'Eulàlia Duran i Grau (1934), mare i filla, darreres habitants de la casa Duran, Eulàlia de Ahumada va donar a conèixer dues dones que van lluitar per fer-se un lloc en la història de la cultura del nostre país. Eulàlia de Ahumada va explicar, també, com es va anar teixint el fil de la investigació, des de la conversa íntima fins a l'anàlisi de la documentació familiar privada, que ofereix un ampli ventall d'estudis sobre la casa Duran i els seus darrers propietaris.



Taller 2. «Bruixeria i museïtzació: propostes d'anàlisi i difusió amb perspectiva de gènere», Núria Morelló

Prenent com a exemple l'exposició « Se'n parlave i n'hi havie. La bruixeria a Terres de Ponent i el Pirineu » (Terres de Lleida i Pirineu Occidental), el taller va abordar el fenomen de la cacera de bruixes i la bruixeria sota una perspectiva de gènere. Mitjançant una sessió pràctica, Núria Morelló va indagar en les possibilitats de l'anàlisi, la difusió i la museïtzació des d'una perspectiva no androcèntrica.

Durant la sessió es va plantejar la qüestió de per què foren principalment les dones les víctimes de la persecució, i quines herències culturals i quines construccions socials ha

deixat el fenomen de la bruixeria en l'àmbit contemporani. A més a més, també es van debatre propostes de millora en la difusió i la museïtzació del projecte des d'una perspectiva de gènere. Per fer-ho, els assistents van visitar i revisar l'exposició del projecte per detectar-ne els elements que inclouen activament i transversalment la perspectiva de gènere en l'anàlisi, el tractament i la difusió dels continguts.

Capgirem el museu

Per tancar la jornada, a partir de les idees i els conceptes exposats en els dos tallers anteriors, el públic va compartir reflexions i propostes de canvi per incorporar a la narrativa històrica la perspectiva de gènere.



07

SEMINARI EDUCACIÓ

SE

MUSEU D'HISTÒRIA DE CAMBRILS

El quart seminari del cicle formatiu Gabinet de curiositats: museus, monuments i gènere es va realitzar al **Museu d'Història de Cambrils el 5 de novembre de 2018**. A la jornada s'hi van inscriure 47 persones, de les quals, finalment, van assistir-hi 36.

Els continguts que es volien abordar en el tercer seminari eren els següents:

- >> La diversitat d'orientacions sexuals, identitats de gènere i models de família en l'educació.
- >> La coeducació en l'educació formal i informal.
- >> L'acció educativa dels museus i els equipaments patrimonials des de la perspectiva de gènere.
- >> La creació d'activitats i recursos educatius des de la perspectiva de gènere.

Inici

El seminari va començar a les 10 hores amb una breu intervenció de benvinguda per part de Camí Mendoza, alcaldessa de Cambrils, i Lluís Abella, regidor de Cultura i Festes de Cambrils. També el director del Museu d'Història de Cambril, Gerard Martí, va pronunciar unes paraules per exposar els objectius i el funcionament de la jornada.

Ponència de Rosa Guitart

La ponència inaugural del quart seminari la va protagonitzar Rosa Guitart, mestra, psicòloga i professora de la Universitat de Vic. Membre del Grup de recerca Gènere i Educació, Rosa Guitart va centrar la seva intervenció en analitzar els estereotips de gènere en els continguts educatius.

Des d'una perspectiva d'educació crítica, Rosa Guitart es va fixar en com els estereotips i les expectatives de gènere marquen i orienten les programacions d'activitats educatives, així com les interaccions que s'estableixen a l'hora de dur a la pràctica les activitats programades. Per exemple, va constatar que alguns estudis han identificat els patrons de comportament següents:

- Hi ha un nivell més elevat d'interacció verbal entre el professorat i els nens que amb les nenes.
- La socialització de cada gènere es produeix a partir de reforçar conductes i activitats adequades a cada gènere i repressió de les desviacions de la norma.
- El professorat s'acomoda a les pautes i concepcions culturals i socials. Normalment no és conscient del seu paper de transmissió de les desigualtats.

[els estereotips i les expectatives de gènere marquen i orienten les programacions d'activitats educatives, així com les interaccions que s'estableixen a l'hora de dur a la pràctica les activitats programades]



Rosa Guitart va proposar alguns principis per tal de respectar els drets de totes les persones i suprimir qualsevol discriminació o desigualtat individual o col·lectiva en l'acció educativa. Per exemple:

- Possibilitar el replantejaments de creences, imaginaris, expectatives...
- Treballar en diferents àmbits de la persona: cognitiu, afectiu, relacional...
- Valorar el procés, no sols els resultats
- Demanar cooperació, no competició
- Ajudar a mostrar les injustícies i actuar-hi en contra

Entre les 11.15 i les 11.45 hores es va realitzar una breu pausa per esmorzar i gaudir d'un temps d'interacció informal de les persones assistents.



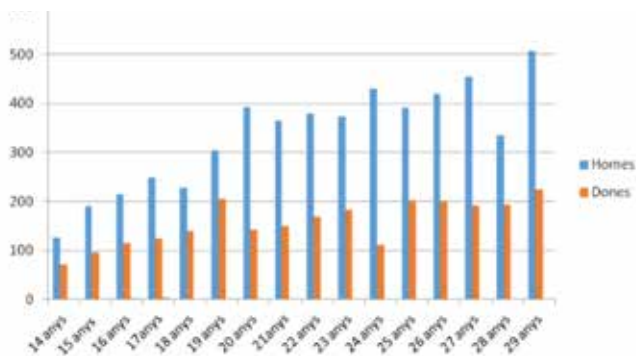
Taula d'experiències

Tot seguit es va dur a terme la taula d'experiències, en què van participar els i les professionals següents:

- **Núria Solsona**, doctora en Ciències de l'educació, membre de CoeducAcció i del Grup de Treball Interdisciplinari de Projectes Plurals.

- **Carlos Lomas**, catedràtic de Llengua castellana i literatura a l'IES núm. 1 de Gijón. Autor dels llibres *Érase una vez la escuela* (Graó, 2007) i *¿El otoño del patriarcado? Luces y sombras de la igualdad entre mujeres y hombres* (Península, 2008).

- **Ricard Huerta**, artista i professor d'Educació artística a la Universitat de València, director del projecte Museari.



*Taxes de mortalitat comparades
Homes/Dones per edats, de 14 a 29 anys.
2012 Espanya. Font: INE*

- Descobrir què fem malament i a través de què transmetem estereotips de gènere. Fer conscient l'inconscient que es manifesta a través dels hàbits.

- Modificar les formes de transmissió d'acord amb els errors observats i utilitzant la metodologia adequada.

- Avaluar periòdicament els resultats obtinguts i programar nous canvis.

A continuació, va intervenir el professor Carlos Lomas García, que va centrar la seva exposició en tractar la importància de l'educació emocional dels nois i les noies, així com l'aprenentatge de l'equitat, des de la perspectiva de les noves masculinitats.

Carlos Lomas va constatar que la masculinitat i la feminitat són una construcció cultural i, per tant, fruit d'un procés d'aprenentatge social. Per aquesta raó, no existeix una forma universal de ser home, sinó múltiples maneres de ser-ho en funció de les diferències de classe social, d'orientació sexual, ideològiques, nacionals, etc.

La identidad masculina (2)

La versión dominante de la identidad masculina (la masculinidad violenta, misógina y homófoba) no constituye una *esencia* inmutable sino una *ideología de poder y de opresión* contra las mujeres (y contra esos otros hombres que no se adecuan a esa versión dominante) que tiende a justificar la dominación masculina y el disfrute de los beneficios simbólicos y materiales de la cultura del patriarcado.



La primera intervenció de la taula la va realitzar Núria Solsona Pairó, que va narrar com, en l'actual escola mixta, la coeducació encara no és plenament vigent, com tampoc a les llars. Per fer-ho, va mostrar diverses dades i estadístiques relacionades amb el gènere, com ara aquestes:

Núria Solsona va concloure que l'educació és una arma poderosa per educar sense estereotips sexistes i potenciar la igualtat real d'oportunitats i l'eliminació de tota mena de discriminació per raó de sexe, així com la integració de manera explícita dels sabers de les dones. Per fer-ho, els equips educatius poden dur a terme tres passos clau:

Tanmateix, la masculinitat hegemònica, aliada del patriarcat, provoca relacions d'opressió, dominació i violència que danyen les dones, però també els homes.

Per això és important fomentar a les aules formes equitatives i democràtiques de masculinitat. Carlos Lomas va concloure que les institucions escolars han de fomentar l'educació emocional de l'alumnat per deconstruir valors i rols de gènere.

Finalment, la darrera intervenció a la taula d'experiències la va realitzar Ricard Huerta, que va parlar del món trans en educació i del projecte Museari. Per articular el seu discurs

va explicar l'experiència concreta d'Urko Álex García Ferrando, un artista transsexual que va trobar en la creació artística una via d'expressió.

[l'odi i la violència contra tot allò “no controlable”, o que senzillament no entra en els marcs establerts, asfixien qualsevol intent d'expressió alternativa]

Ricard Huerta va constatar que la realitat LGBTI al món educatiu suposa assumir un canvi de paràmetres que van més enllà del fet legal i cultural que ja impregna la nostra societat. L'artista i professor va plantejar el nou concepte de «transeducar» i va afirmar que cal transformar la realitat educativa, no solament als espais educatius formals (escoles i centres educatius), sinó també als entorns informals (museus i centres culturals).

Finalment, Ricard Huerta va explicar que el Museari és un Museu de l'Imaginari. Es tracta d'un museu en línia, una proposta innovadora per ajudar el professorat i l'alumnat i, en general, tots els públics interessats a recórrer l'art LGBT i les noves tendències artístiques.

La intervenció es va cloure amb la recomanació de diversos films que tracten la qüestió de la diversitat d'identitats de gènere i d'orientacions sexuals, com ara Tomboy, TransAmerica, Normal, La chica danesa, etc.

Finalment, hi va haver un torn obert de paraules en què algunes persones del públic van plantejar algunes preguntes a la taula i van compartir observacions i vivències diverses.

Tallers *La mirada violeta*

Després d'una pausa per dinar, a les 16 hores la jornada va continuar amb els tallers La mirada violeta. Les persones participants es van distribuir en dos grups:

- **Taller 1:** «Històries de vida vora la mar: el paper de les dones a la comunitat pescadora de Cambrils», a càrrec d'Aïda Sánchez, historiadora i documentalista de l'exposició «Remendadores», i Cinta Mata, professora d'història de l'art a la Facultat de Ciències de l'Educació de la URV.



- **Taller 2:** «La coeducació patrimonial: la introducció de la perspectiva de gènere en la mediació educativa», a càrrec de Maria Cacheda, investigadora del Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria, de la UAB i professional a l'Àrea de Monuments i Jaciments de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural.

Així doncs, en el primer taller es va fer una aproximació a l'exposició «Remendadores». Per una banda, es va explicar la figura de Montserrat Vidal i Barraquer i, per l'altra, el projecte que s'està realitzant, «Històries de vida vora la mar», per tal de recuperar el paper de les dones a la comunitat pescadora de Cambrils i el valor cultural i patrimonial que té.

D'altra banda, el segon taller, guiat per Maria Cacheda, va indagar sobre com introduir la perspectiva de gènere durant l'acció educativa. Aquest estava adreçat especialment a educadores patrimonials en actiu. Durant la sessió, el grup es va plantejar qüestions com ara: ens relacionem de la mateixa manera amb nenes i nens durant la mediació? Afavorim espais mixtos equitatius? Els nostres prejudicis ens juguen una mala passada inconscientment? Com ens relacionem amb les nenes? I amb els nens? Ens hem aturat a pensar en com es relacionen entre elles i ells? I amb el material educatiu? Vetllem pel seu ús de manera equitativa?

Per fer-ho, es va partir de la vivència pròpia de les persones assistents, que van dibuixar

Com fem el canvi?

COEDUCACIÓ

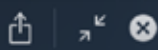
Va més enllà de l'educació mixta i és la base per a educar en igualtat sense discriminació per raons de sexe, i pretén la desaparició de qualsevol tipus d'exclusió o infravaloració, la superació d'estereotips i rols de gènere androcèntrics i l'eliminació de les jerarquies de gènere o conductes abusives.

PEDAGOGIA FEMINISTA

És el motor de lluita per la igualtat i els drets humans. Planteja una crítica a la construcció social de la feminitat i la masculinitat i treballa per la resignificació i coneixement de tota la història descartada pel patriarcat.

De l'educació patrimonial a la coeducació patrimonial

**Objectiu final: que cada persona pugui ser
qui vulgui ser, sense limitació de
gènere i que la diversitat sigui**



records d'infantesa a l'escola. A partir dels diversos dibuixos es van identificar rols i estereotips de gènere que tots i totes tenim incorporats perquè és el marc en què ens hem socialitzat. Per tant, el primer pas de tota persona educadora és reflexionar sobre els seus propis rols i estereotips de gènere i com modificar-los per tal que, després, l'acció educativa sigui més equitativa, justa i democràtica.

Capgirem el museu

La previsió era posar en comú les diverses reflexions dels dos tallers en un espai a l'aire lliure, però, a causa de les inclemències meteorològiques, aquesta activitat es va haver de fer més sintètica i ràpida. Finalment, la jornada es va tancar al voltant de les 18 hores.



SEMINARI, COL·LECCIÓ I INVESTIGACIÓ

MUSEU D'HISTÒRIA DE CATALUNYA

El cinquè i últim seminari del cicle formatiu es va realitzar al **Museu d'Història de Catalunya**, amb el títol «**El gènere, una categoria útil per investigar les col·leccions dels museus?**», el 16 de setembre de 2019. A la jornada s'hi van inscriure 119 persones, de les quals, finalment, van assistir-hi 90.

Els continguts que es volien abordar en el tercer seminari eren els següents:

- >> La perspectiva de gènere aplicada a les col·leccions: paràmetres que cal tenir en compte en la tria de l'objecte històric.
- >> Com fer investigació de gènere dins les col·leccions d'un museu o en el patrimoni històric?
- >> Exemples de col·leccions actuals que integrin la perspectiva de gènere.

Inici

La jornada es va obrir a les 10 hores amb un cafè de benvinguda i una breu intervenció de la directora del MHCAT, Margarida Sala, per saludar el públic i explicar breument l'enfocament i els objectius del cicle formatiu.

Ponència de Margarita Sánchez Romero

La professora Margarita Sánchez va orientar la seva intervenció a indagar les raons per les quals les dones són poc presents en els discursos històrics i, quan se'n parla, és per situar-les en uns rols molt restringits (mares, esposes, etc.). En la gran majoria de relats històrics, les aportacions i els treballs realitzats per les dones en el passat són invisibles.

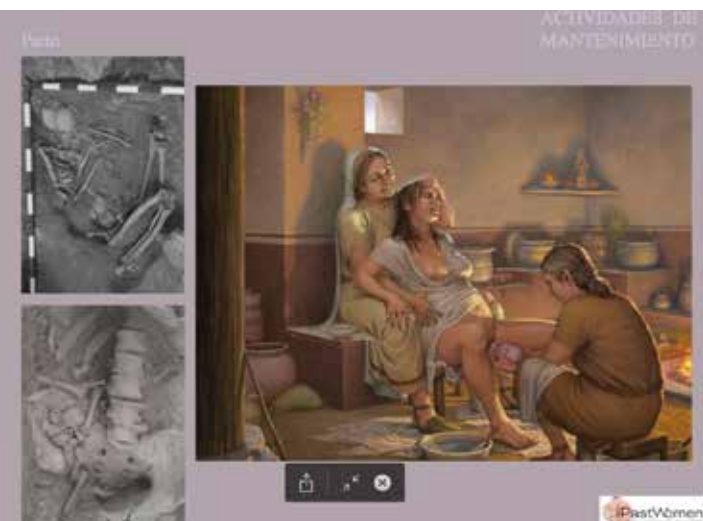
Margarita Sánchez va recalcar que aquesta exclusió no està basada en el coneixement científic, sinó que és una construcció ideològica que desvalora les tasques de manteniment de la vida i presenta un conjunt

d'estereotips respecte dels rols de gènere. Aquesta visió històrica patriarcal reafirma els mateixos estereotips dels quals s'alimenta i contribueix a justificar un determinat ordre social.

Com a conseqüència, aquests estereotips s'han perpetuat en els llibres de text, en els manuals universitaris, en revistes de divulgació científica, a la premsa, en els còmics o al cinema, amb la qual cosa s'ha creat un imaginari irreal però molt reeixit.

Margarita Sánchez, a més d'examinar com es van anar construint aquests discursos, també va posar de manifest l'enorme potencial explicatiu de la cultura material (de l'objecte al museu) per contribuir a desconstruir idees preconcebudes, generar narratives noves i crear un altre sistema de valors per recuperar la importància de la vida quotidiana.





Experiències

Tot seguit es va dur a terme la taula d'experiències, en què van participar diversos professionals de l'àmbit museístic i historiogràfic.

Els primers en intervenir van ser Paulí Dávila i Luis María Naya, que van presentar el seu treball de gènere en el marc del projecte El Museu de l'Educació de la Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea. Ambdós van explicar el procés de disseny del museu i com aquest va tenir en compte, des de l'inici, la inclusió d'una perspectiva equitativa i feminista, tant en el muntatge de les sales com en l'elaboració dels materials divulgatius (panells, fulletons, etc.). Amb aquesta proposta s'han fet visibles les aportacions de moltes dones a l'ensenyament, la llengua i la cultura basques en el sistema educatiu al País Basc i la creació i el desenvolupament d'una gran quantitat de programes de renovació pedagògica a les ikastoles.

A continuació, va intervenir la historiadora medievalista Teresa Vinyoles, una de



Qui molia amb aquest molí?



Molí neolític

- Mes enllà dels objectes, cercar les persones
- Són normalment les dones les encarregades de les tasques de manteniment dins la família, dins la comunitat: alimentació, salut, vestit, transmissió...

les pioneres a Catalunya en l'estudi de les dones en la història, que va centrar la seva intervenció en explicar com s'ha aplicat la perspectiva de gènere en les recerques històriques. Teresa Vinyoles va començar el seu discurs a partir d'una constatació: quan hem volgut fer història de les dones, hem partit d'una evidència: el silenci.

En aquest sentit, Teresa Vinyoles va fer una revisió crítica de la recerca històrica, en la qual durant molts anys s'ha llegit el passat només des de l'òptica dels homes, amb una mirada androcèntrica. I va remarcar el fet que investigar la història de les dones ens ha de permetre fer visibles les pràctiques de relació i de transmissió d'una altra cultura, diferent de la cultura masculina dominant.

Teresa Vinyoles també va fer una revisió de tots els seus anys de recerca sobre la història de les dones, iniciada fa més de quaranta anys amb el dubte de si seria possible escriure la història de les dones per la dificultat de trobar-ne documentació. Tanmateix, amb els anys, s'ha constatat que sí que és possible fer recerca científica sobre la història de les dones i va donar-ne diverses indicacions, com ara:

- Interrogar les fonts històriques: fer entendre alguns documents escrits, posar els objectes en el seu context i contrastar les fonts.
- Fer una lectura històrica de les fonts iconogràfiques.
- Treure conclusions sobre les experiències vitals de les dones: estudiar-ne els fets i els sabers.

Finalment, la darrera intervenció va anar a càrrec de Denis Chevallier, director científic del MUCEMLAB de Marsella, que va tractar aquestes dues qüestions:

- Recerca i adquisició de col·leccions amb perspectiva de gènere.
- Com exposar el gènere? L'exposició «Au bazar du genre: féminin-masculin en Méditerranée com a referent».





Tamar Zamora
@TamarZamora

Hoy Jornada intensa de la red de @mhistoriacat sobre si la perspectiva de género es una herramienta útil para investigar las colecciones de Museos. Diferentes perspectivas y análisis maravillosos. Aún más fan de @past_women y de @marsanch71 #MuseusiGènere #historia #Arqueologia

Translate Tweet



Denis Chevallier va explicar que, entre el juny del 2013 i el gener del 2014, el Museu de les Civilitzacions Europees i Mediterrànies (MUCEM) va dedicar una de les dues exposicions inaugurals a la qüestió de gènere a la Mediterrània. El biaix de l'exposició consistia en qüestionar-se a escala mediterrània sobre els canvis i la resistència als canvis durant la segona meitat del segle. L'exposició va ser visitada per més de 350.000 persones i va despertar reaccions contundents.

En la seva intervenció va mostrar algunes reaccions del públic durant l'exposició per donar a conèixer algunes reflexions sobre el paper del museu a la societat actual.

Taula rodona

A la tarda, després d'una pausa per dinar, es va dur a terme una taula rodona en què van participar totes les persones convidades al seminari. La taula va ser moderada per Natza Farré, periodista i comunicadora.

Durant el debat hi va haver diversos intercanvis d'idees i reflexions, entre les quals es poden destacar aquestes:

- La igualtat de drets cal lluitar-la cada dia. No està assolida i els drets que sí que estan assolits no estan consolidats.
- La recerca històrica sobre les dones ha contribuït a donar un gir al coneixement històric i a comprendre la humanitat des d'una òptica més plural i diversa, així com a posar en valor les tasques de cures.
- Per revertir el discurs estereotipat imposat, cal que les dones i les persones feministes creem els nostres propis relats històrics i culturals.



Museu d'Història
@mhistoriacat

Avui hem reflexionat -i après- sobre com aplicar la perspectiva de #gènere als discurs museístic.

♦ Tanquem la jornada conscients que estem fent un camí important i necessari però, també, que encara ens queda molt per fer. Moltíssimes gràcies a tothom per venir! #MuseusiGènere

Translate Tweet



6:43 PM · Sep 16, 2019 · Twitter for Android

5 Retweets 27 Likes

CURRÍCULUM DE LES PERSONES FORMADORES

[Laura Bécares Rodríguez]

Doctora per la Universitat d'Oviedo al juliol de 2018 amb la tesi «Representacions i identitats de gènere en els museus arqueològics asturians». Llicenciada en Història per la Universitat d'Oviedo i Màster d'Arqueologia i Territori per la Universitat de Granada. El 2013 comença els estudis de doctorat en Gènere i Diversitat a la Universitat d'Oviedo i gaudeix d'una beca de la Fundació per al Foment a Astúries de la Investigació Científica Aplicada i de la Tecnologia. Ha participat en congressos nacionals i internacionals sobre museologia, arqueologia, història pública i estudis de gènere, i ha publicat diversos articles sobre el tema. Compagina les seves activitats acadèmiques amb les divulgatives a través de la seva participació a Demeter. Associació Asturiana de la Història de les Dones o l'Ecomuseu La Ponte. També ha fet estades nacionals a la Universitat Autònoma de Madrid, a l'Institut Milà i Fontanals del CSIC a Barcelona i a l'Institut d'Estudis Ibers a Jaén, i internacionals al Museu Arqueològic de Stavanger a Noruega.

[M. Àngels Cabré Castells]

Esriptora i especialista en feminisme cultural. Ha publicat poesia, narrativa i diversos assaigs sobre dones com Miralls creuats: Roig/Capmany (2017, Premi Vallverdú d'Assaig). En breu publicarà un llibre sobre la Barcelona literària en clau femenina. Col·labora habitualment als mitjans de comunicació i imparteix conferències. És docent del Màster de Gènere i Comunicació de la UAB i dirigeix l'Observatori Cultural de Gènere, dedicat a impulsar la cultura feta per dones

[Maria Cacheda Pérez]

Llicenciada en Història de l'Art, diplomada en Estudis Avançats en Arqueologia, Història de l'Antiguitat, i Ciències i Tècniques Histogràfiques per la Universitat de Santiago de

Compostel·la, i postgraduada en Gestió Cultural i Arqueologia del Paisatge. La seva vida laboral ha transcorregut entre la recerca i la gestió de patrimoni cultural, i s'ha especialitzat en l'acció educativa patrimonial en museus i institucions patrimonials. Anteriorment va treballar al Laboratori d'Arqueologia del Paisatge (Institut de Ciències del Patrimoni del CSIC, amb seu a Santiago de Compostel·la) i ara ho fa a l'Àrea de Monuments i Jaciments de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural, en tots els temes relacionats amb l'educació patrimonial que es desenvolupen als monuments i jaciments adscrits a l'àrea. Com a investigadora del Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona, fa recerca sobre com introduir la perspectiva de gènere i la coeducació en l'educació patrimonial en la divulgació de la prehistòria.

[Denis Chevallier]

Doctor en etnologia i titular d'una autorització per a la investigació directa (HDR), Denis Chevallier és comissari general del patrimoni. Des del 2002 fins al 2012 va ser responsable del petit equip encarregat de la predicció del MUCEM a Marsella i va pilotar diversos programes de recerca i recollida a la conca mediterrània, com el de construcció de gènere a Europa i el Mediterrani. Responsable d'investigació i docència del 2012 al 2018, va crear l'Institut Mediterrani per als comerços patrimonials. Ha dut a terme el comissariat de diverses exposicions, entre les quals «Al gènere basar» el 2013 i «Vides d'escombraries, economia de residus» el 2017.

[Liliane Inés Cuesta Davignon]

Llicenciada en Història de l'Art per la Universitat de París IV-La Sorbona, va estudiar Història de l'Art i Museologia a l'École du Louvre. Des del 2005 forma part del cos facultatiu de Conservadors de Museus de l'Estat i, com

a tal, és responsable de l'àrea de difusió del Museu Nacional de Ceràmica i Arts Sump-tuàries González Martí de València. És membre del Laboratori Permanent de Públic de Museus (LPPM), de la Subdirecció General de Museus Estatals des del 2008, d'ICOM des del 2012 i de CECA (Comitè per a l'educació i l'acció cultural) des del 2015. És coordinadora del projecte Relectures. Itineraris museístics en clau de gènere i membre del projecte internacional Women's legacy. Ha publicat diversos treballs sobre museus, gènere i sexualitat.

[Paulí Dávila Balsera]

Catedràtic d'Història de l'educació de la Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea. La seva línia de recerca està centrada en la història de l'educació al País Basc, sobre la qual ha publicat diversos llibres i articles científics relatius a la formació professional, als processos d'alfabetització, la política educativa, el magisteri, el currículum basc, etc. És l'investigador principal del Grup d'Estudis Històrics i Comparats en Educació - Garaian, reconegut pel Govern Basc, i director i promotor del Museu de l'Educació de la Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea.

[Eulàlia de Ahumada Batlle]

Doctora en Filologia catalana i escriptora. Com a filòloga, està especialitzada en escriptura femenina de l'època moderna. És autora de diversos articles i llibres, entre els quals Epistolaris d'Hipòlita Roís de Liori i d'Estefania de Requesens (segle XVI), publicat per la Universitat de València. Com a escriptora, ha publicat una dotzena de llibres entre assaig, entrevistes, poesia i contes. Fruit de la relació amb el Museu de Cervera és la publicació, el 2017, del llibre Eulàlia Duran i Grau. Converses íntimes i l'article «Hermínia Grau i Aymà. Una figura que obre pas al nou segle».

[Lluïsa Faxedas Brujats]

Doctora en Història de l'Art i professora d'Història de l'Art contemporani, Art contemporani a Catalunya i Gestió cultural a la Universitat de Girona. És membre de la Càtedra d'Art i Cultura Contemporanis i forma part del projecte de recerca «Modernismos ibéricos e o imaginário primitivista». Dirigeix els Encontres de la Càtedra, que se celebren periòdicament des del 2016. Ha estat vicedegana de la Facultat de Lletres (2014-2018) i coordinadora del Màster en Turisme Cultural (2012-2014). Ha publicat diversos articles i estudis sobre temes d'art contemporani, qüestions de gènere i sobre artistes catalans, i també ha comissariat i col·laborat en diverses exposicions sobre aquestes qüestions. Va editar el llibre Feminisme i Història de l'Art (Documenta, 2009).

[Fátima García Andrés]

Llicenciada en Filosofia a la Universitat de Valladolid, postgraduada especialista en cultura i violència de gènere a la UNED i màster en Gènere, identitat i ciutadania a la Universitat de Cádiz. Becada pel Ministeri de Cultura i l'Institut de Investigaciones Feministas de la UCM. Actualment és professora de filosofia i valors ètics en un indret de la Manxa. Feminista per convicció i formació.

[Anna Gironella i Delgà]

Arxivera a l'Arxiu Municipal de Girona. És llicenciada en Història i en Documentació, i màster en Estudis de la Diferència Sexual. Les seves línies de recerca se centren en la història medieval, la paleografia i la història de les dones, principalment de la ciutat de Girona. Entre les seves publicacions podem destacar: Girona: convents i monestirs, segles X-XIX (2005); La ciutat de les dames. Dona i creació artística a Girona (segles X-XVIII) (2008), fruit del comissariat d'una exposició amb el mateix

títol al Museu d'Història de Girona, i el llibre El monestir de Sant Daniel de Girona: mil anys de vida a la Vall (2010).

[Paloma González Marcén]

Professora titular de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigadora del Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria de la mateixa universitat. Gran part de la seva activitat se centra en el desenvolupament de perspectives feministes en la recerca en arqueologia i prehistòria i en la seva dimensió pública. Ha estat la investigadora principal dels projectes PastWomen. Els treballs de les dones i el llenguatge dels objectes: renovació de les reconstruccions històriques i recuperació de la cultura material femenina com a eines de transmissió de valors (2007-2010) i La història material de les dones. Recursos per a la recerca i la divulgació (2010-2011). Actualment és investigadora del projecte Gendar. Recursos per a la investigació de l'arqueologia de les dones i del gènere a Espanya (2014-2018), finançat per la Junta d'Andalusia.

[Rosa M. Guitart Aced]

Mestra i psicòloga, en l'actualitat és professora de la Universitat de Vic i està vinculada a estudis d'Educació social i Mestres. És professora del màster interuniversitari en Estudis de dones, gènere i ciutadania, i membre del grup de formació Gènere i Educació del CIFE UViC-UCC, com també del grup de recerca Gènere i Educació del GREUV de la UViC-UCC. Fa formació permanent i divulgació sobre educació familiar, competències, currículum escolar i gènere i educació.

[Francisca Hornos Mata]

És arqueòloga i conservadora del patrimoni al Cos Superior Facultatiu de la Junta d'An-

dalusia, i és l'actual directora del Museo de Jaén. Està vinculada a l'Instituto Universitario de Arqueología Ibérica de la Universidad de Jaén. Els treballs que ha publicat s'orienten vers dues temàtiques principals: el patrimoni arqueològic i la seva gestió a Andalusia, i les formes de representació de les dones en les diverses institucions culturals. Ha format part de comissions assessores d'àmbit provincial i regional, com ara la Comisión Provincial de Patrimonio de Jaén, la Comisión Andaluza de Museos i la Comisión Técnica del Conjunto Monumental de la Alcazaba de Almería, i ha estat presidenta de la Comisión Andaluza de Arqueología.

[Ricard Huerta Ramon]

És artista i professor d'Educació Artística a la Universitat de València, i investigador de l'Institut Universitari de Creativitat i Innovacions Educatives. A més, és director d'EARI Educación Artística Revista de Investigación (www.revistaeari.org), director del diploma d'especialització en Educació artística i gestió de museus, director de Museari (www.museari.com), president d'AVALEM Associació Valenciana d'Educadors en Museus i Patrimonis, doctor en Belles Arts i llicenciat en Música, Belles Arts i Comunicació audiovisual. També és coordinador del Grup CREARI de Recerca en Pedagogies Culturals (GIUV2013-103) i professor del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Facultat de Magisteri. Coordina el projecte d'innovació pedagògica Second Round Art i Lluita en Secundària i és membre del Seminari de Gènere i Diversitat Sexual dels Museus de Catalunya.

[Encarna Lago González]

Gerent de la Xarxa Museística de la Diputació de Lugo. Té dinou anys d'experiència en

la direcció de programes i gestió de museus dins de les línies del Moviment Internacional per a una Nova Museologia (MINOM), sempre perseverant per aconseguir museus igualitaris i inclusius, gestionats amb la comunitat, museus sostenibles en la seva dimensió social, econòmica i mediambiental. Docent en el títol d'especialista en l'aplicació de la perspectiva de gènere en les indústries culturals, organitzat per la Universitat Complutense de Madrid. Forma part de MAV (Mulleres de les Arts Visuals), la WILPF - Lliga Internacional de Dones per la Pau i la Llibertat, i la Xarxa Internacional MUSAPALABRA. Sota la seva gestió, la RMP ha estat reconeguda amb el Premi de la Crítica de Galícia 2004, Premi Millor Experiència Didàctica 2009 Fundació Rosalia, Premi ONCE Solidaritat 2011, Premi Galícia Inclusió 2017 i Premi Ibermuseus 2017. Així mateix, el Pla Inclusiu de la RMP forma part del Banc Gallec de Bones Pràctiques.

[Carlos Lomas García]

Carlos Lomas ha estat catedràtic de Llengua i literatura a l'IES núm. 1 de Gijón (Espanya) i assessor de formació contínua de professorat, així com director de Signos (1990-1997) i codirector de Textos i d'Artículos. Com a formador ha intervingut en diversos congressos, cursos i jornades a Espanya, Portugal, el Brasil, Mèxic, Veneçuela, la República Dominicana, Puerto Rico, Xile i Colòmbia.

Els seus assajos i investigacions es dirigeixen a indagar sobre les teories i les pràctiques de l'educació lingüística i literària, sobre els llenguatges de la comunicació de masses (especialment de la publicitat), sobre diferència sexual i transmissió escolar i cultural dels gèneres, i sobre la memòria literària de l'escola. És autor, entre altres llibres, d'Érase una vez la escuela (Graó, 2007) i ¿El otoño del patriarcado? Luces y sombras de la igualdad entre mujeres y hombres (Península, 2008).

[Cinta Mata Ballesté]

Educadora de museus i professora associada d'Educació artística del Departament de Pedagogia de la Universitat Rovira i Virgili. Treballa al Museu d'Història de Cambrils. És llicenciada en Història de l'Art per la Universitat Rovira i Virgili, graduada en Arts i Oficis, especialitat de Pintura i tècnica superior en arts aplicades al mur per l'Escola d'Art i Disseny de Reus. Màster en Art i Educació per la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona. És membre del grup de recerca en Educació, Patrimoni i Arts Intermèdia (GREPAI) de la Universitat de Girona. Imparteix formacions i assessorament de caire pedagògic i en matèria d'educació artística, com ara el curs d'introducció a l'art contemporani A la recerca del potencial pedagògic de l'Art, al Museu d'Art Modern de Tarragona.

[Sílvia Morell Capel]

Psicòloga responsable del Servei d'Assessorament Psicològic del Casal Lambda. Col·labora com a docent des de l'any 2002 al Màster en Teràpia Sexual i de Parella de la Universitat de Barcelona. Pertany al comitè editorial del web sexejoves.cat, de l'Institut Català de la Salut. Imparteix formacions i tallers sobre orientació i identitat sexual. Ha col·laborat en el llibre El género desordenado i ha publicat diversos articles sobre la temàtica. Actualment forma part d'un projecte de recerca europeu.

[Núria Morelló Calafell]

Llicenciada en Història per la Universitat de Lleida, llicenciada en Antropologia social per la Universitat Autònoma de Barcelona, màster en Antropologia i Etnografia i doctora en Estudis avançats en Antropologia social per la Universitat de Barcelona. Ha dut a terme treball de camp etnogràfic en l'àmbit de les migracions, l'agricultura i el desenvolupament a Lleida i Colòmbia, i ha exercit docència a la Universitat

de Barcelona i la Universitat Oberta de Catalunya. És membre del Grup d'Estudis sobre Reciprocitat i de l'Observatori ADPI (Observatori per l'Autonomia i els Drets dels Pobles indígenes de Colòmbia). Actualment, exerceix docència com a professora d'Història de la Universitat de Lleida i a l'educació secundària.

[Luis María Naya Garmendia]

Catedràtic de Teoria i Història de l'educació de la Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea, on imparteix Educació comparada. Ha publicat i coordinat diversos llibres i articles sobre el dret a l'educació i els drets dels infants. És membre del Grup d'Estudis Històrics i Comparats en Educació - Garaian, reconegut pel Govern Basc, subdirector i promotor del Museu de l'Educació de la Universitat del País Basc, coordinador de la Unitat de Formació i Investigació «Educació, Cultura i Societat» i responsable del programa de doctorat en educació Escola, llengua i societat.

[Neus Real Mercadal]

Doctora en Filologia catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona, Master of Philosophy (Arts) per la Universitat de Birmingham i especialista en les novel·listes catalanes dels anys trenta. Dedicada tant a l'ensenyament com a la divulgació literària i cultural des del 1991, actualment és professora agregada de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. És coordinadora del Màster de Biblioteca Escolar i Promoció de la Lectura i del Seminari de les Biblioteques Escolars de Salt, i ha publicat nombrosos treballs sobre Aurora Bertrana, les narradores catalanes de preguerra, la literatura d'autora i la producció catalana del segle XX; el més recent, la biografia de l'escriptora que ha editat l'Ajuntament de Girona: Aurora Bertrana.

[Cristina Ribot Bayé]

Doctora en Història de l'Art per la Universitat de Girona amb la tesi doctoral «La representació de la dona en l'obra d'Hermen Anglada-Camarasa», dirigida pel Dr. Xavier Antich i realitzada des d'una perspectiva de gènere. Ha rebut la beca 8 de març (Ajuntament de Girona, 2013) pel projecte Viatgeres a la Girona dels segles XIX i XX. Ha estat comissària de l'exposició «Identitat augmentada. Documentació, arxius i obres d'art» (Museu d'Art de Girona, 2014) i «Girona als ulls de les viatgeres (segles XIX-XX)» (Museu d'Història de Girona, 2015), així com documentalista de «Prudenci Bertrana, pintor» (Museu d'Art de Girona, 2017). A la vegada, ha realitzat tasques d'inventari, de catalogació, de documentació i de digitalització d'arxius fotogràfics, de fons d'art, d'arqueologia i d'etnologia. Col·labora amb la revista Bonart. Recentment ha guanyat la beca de recerca La Selva amb un projecte sobre viatgers i viatgeres, excursionistes i estiuejants a la comarca de la Selva en els segles XIX i XX.

[Aïda Sánchez Martínez]

Graduada en Història a la Universitat Rovira i Virgili, ha cursat el màster de Formació de professorat en ESO i batxillerat a la mateixa universitat. Actualment està fent el màster en Gestió cultural a la Universitat Oberta de Catalunya. Com a treball final de grau, ha realitzat la biografia de l'aviadora republicana Dolors Vives Rodon. Actualment és doctoranda investigadora sobre història de les dones a la Universitat Rovira i Virgili, amb la Dra. Coral Quadrada. A més, participa en diverses jornades sobre la història de les dones i el feminisme.

[Margarita Sánchez Romero]

Professora titular en el Departament de Prehistòria i Arqueologia de la Universitat de Granada i membre de l'Institut Universitari d'Investigació d'Estudis de les Dones i de Gènere de la ma-

teixa universitat. En l'actualitat, és vicerectora d'Igualtat, Inclusió i Sostenibilitat de la Universitat de Granada. La seva recerca s'interessa per l'arqueologia de les dones i les relacions de gènere, l'estudi de la quotidianitat, les activitats de manteniment i corporals, i per l'arqueologia de la infància, els processos d'aprenentatge i socialització, en les societats de la Prehistòria recent del sud de la Península Ibèrica. És presidenta de l'Associació Espanyola d'Investigació en Història de les Dones (AEIHM). El 2019 va rebre el premi Carmen de Burgos a la divulgació feminista de la Universitat de Màlaga, i el premi Granada Ciutat de la Ciència i la Innovació en la categoria Dones en la ciència.

[Laia Soldevila Roig]

És periodista, editora i guionista. Actualment és cap de redacció i editora del digital Crític, un mitjà de periodisme d'investigació, entrevistes en profunditat i anàlisi crítica. Ha estat codirectora del monogràfic de Crític FEMINISME(S), una revista que s'ha endut el premi Montserrat Roig en periodisme social de l'Ajuntament de Barcelona (2017). Anteriorment havia treballat al digital del tercer sector Social.cat i com a tècnica de comunicació i projectes al Grup de Periodistes Ramon Barnils, entre d'altres. Com a guionista, ha impulsat el documental Barnils, tal com raja (2014, sobre el periodista Ramon Barnils), i la trilogia de memòria històrica i oral del Pla d'Urgell La memòria del Pla, 1931-1955 (2015).

[Núria Solsona Pairó]

Química, màster en Didàctica de les ciències experimentals i doctora en Ciències de l'educació, així com membre de CoeducAcció i del Grup de Treball Interdisciplinari del Projecte Plurals (febrer 2014-2015). És consultora internacional per a la Comunitat Europea per

al programa Proigualdad del Panamà (1999, 2000) i professora associada a la Universitat Autònoma de Barcelona, (2004), professora a la Universitat de Lleida en el Màster d'agents d'igualtat d'oportunitats de les dones (2012, 2012) i professora visitant de la Universidad de Chile (2013 i 2018).

[Clàudia Torremadé Martínez]

Llicenciada en Humanitats i itinerari de gestió cultural (UAB, 2009). Té un postgrau en Cultura de pau (UAB, 2010) i un màster en Mediació comunitària (UAB, 2012). Des de l'any 2014 forma part de la cooperativa Matriu, on treballa en les àrees de facilitació, formació i comunicació. Ha treballat en la prevenció de les violències masclistes. En els últims anys, ha dedicat esforços a l'aprofundiment en l'autonomia i el suport mutu com a estratègies de creixement personal i de transformació social. Dins d'aquesta línia de treball, forma part de la xarxa de suport Vallbona Suport Mutu i és cofundadora de l'escola verda Follets del Bosc.

[Teresa Vinyoles Vidal]

Professora jubilada d'Història medieval de la Universitat de Barcelona, especialitzada en història de les dones, de la vida quotidiana, dels infants, dels marginats i de la Barcelona medieval. Va elaborar la primera tesi de llicenciatura sobre història de les dones que es va presentar a l'Estat espanyol (1973): «Les barcelonines a les darreries de l'Edat mitjana». És membre del grup Duoda, centre de recerca de dones, de la Universitat de Barcelona, des de la seva fundació (1982).

Professora del Màster d'estudis de dones i membre de l'Institut de Recerca en Cultures Medievals IRCUM de la Universitat de Barcelona. Va coordinar el diccionari biogràfic de dones, promogut per la Xarxa Vives d'Universitats.

RELACIÓ DE DOCUMENTS:

1. Selecció bibliogràfica: publicacions de referència recomanades per membres del grup de treball “Museus i Gènere” de la Xarxa de Museus d’Història i de Monuments de Catalunya (XMHCat) i per les persones formadores del cicle.

2. Glossari: abans d’iniciar el cicle formatiu es va lliurar a les persones preinscrites un qüestionari en línia per tal d’identificar els coneixements i prejudicis previs dels assistents. A partir de les respostes rebudes, es va elaborar un glossari de conceptes clau de la perspectiva de gènere.

3. Fitxa *La mirada violeta del primer seminari*. Tal com s’ha descrit a la relatoria, durant el primer seminari es va realitzar una dinàmica d’anàlisi d’alguns espais de l’exposició permanent del Museu d’Història de Catalunya. El document annexat és la fitxa que es va lliurar a les persones assistents per tal de fer aquesta breu anàlisi.

4. Fitxes dels tallers «Aurora Bertran» i «Les Bàrbares». Són dos documents que es van lliurar a les persones assistents en el marc del segon seminari, realitzat al Museu d’Història de Girona.

ANNEX I. SELECCIÓ BIBLIOGRÀFICA

Adair, Joshua G.; Levin Amy K. (ed.), *Museums, sexuality and gender activism*, Abingdon, Nova York: Routledge, 2020.

Ashton, Jenna C., *Feminism and museums. Intervention, Disruption and Change*. Vol. 1 i 2, Edimburg: MuseumEtc, 2017.

Baldwin, Joan H., Ackerson, Anne W., *Women in the museum. Lessons from the workplace*, Nova York; Londres, Routledge, 2017.

Beteta Martín, Yolanda, «Las ausencias invisibles: los sesgos de género en las políticas de adquisición de obras de arte. El caso del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía», dins López Fernández Cao, Marián; Fernández Valencia, Antonia; Bernárdez Rodal, Asunción (ed.), *El protagonismo de las mujeres en los museos*, Madrid, Editorial Fundamentos, p. 191-208, 2013.

Hein, Hilde. «Looking at museums from a feminist perspective», dins Levin, Amy K. (ed.), *Gender, sexuality and museums*, Abingdon: Routledge, p. 53-64, 2010 [sobre l'aplicació de la teoria feminista a la pràctica professional dels museus].

«Les musées au féminin», *Museum*, 171, vol. XLIII, 1991.

«Gender perspectives on cultural heritage and museums», *Museum International*, 236, vol. 59, núm. 4, 2007.

Levin, Amy K. (ed.), *Gender, sexuality and museums*, Abingdon, Routledge [apartat «Women in museum work»], 2010.

«LGBTQI+ & Museums», *Museum International*, vol. 72, núm. 287-288, 2020.

Liddiard, Mark, «Making histories of sexuality», dins Kavanagh, G. (ed.), *Making histories in museums*, Londres, Nova York, Leicester University Press, p. 163-175, 1996.

López Fernández Cao, Marián; Fernández Valencia, Antonia; Bernárdez Rodal, Asunción (ed.), *El protagonismo de las mujeres en los museos*, Madrid, Editorial Fundamentos, 2013.

McIntyre, Darryl, «What to collect? Museums and lesbian, gay, bisexual and transgender collecting», *International Journal of Art and Design Education*, 26.1, p. 48-53, 2007.

«Museos, género y sexualidad», *Revista del Comité español de ICOM*, núm. 8, 2013.

«Museums and gender», *Museum International*, vol. 72, núm. 285-286, 2020.

Porter, Gaby, «Seeing through solidity: A feminist perspective on museums», dins Macdonald, Sharon; Gordon, Fyfe (ed.), *Theorizing museums: representing identity and diversity in a changing world*, *The sociological review*, vol. 43, núm. 1, 1995, p. 105-126.

Russell, W. Belk; Wallendorf, Melanie, «Of mice and men: gender identity in collecting», Martínez, Katharine; Ames, Henry (ed.), dins *The material culture of gender, the gender of material culture*, Winterthur, The Henry Francis du Pont Winterthur Museum, p. 240-253, 1997.

Sada Castillo, Pilar, «¿Mujeres invisibles? La presencia de la mujer en los discursos expositivos de la historia», dins Almudena Domínguez

(ed.), *Mujeres en la Antigüedad clásica. Género, poder y conflicto*, Madrid, Sílex Universidad, p. 229-247, 2010.

Santacana Mestre, Joan; Llonch Molina, Nayra, «Hacia una nueva museología de y para la mujer», *Her & Mus. Heritage & Museography*, núm. 3, Gijón, Ediciones Trea, p. 8-11, gener-febrer 2010.

Vanegas, Angela, «Representing lesbians and gay men in British social history museums», dins Sandell, Richard, *Museums, society, inequality*, Londres, Routledge, 2002.

ANNEX II. GLOSSARI

Androcentrisme

Supòsit que considera el que és propi i característic dels homes com a centre de l'univers, paràmetre d'estudi i d'anàlisi de la realitat i experiència universal de l'espècie humana. Confon la humanitat amb l'home mascle. És una forma específica de sexisme que es manifesta especialment en l'ocultació de les dones i en la seva falta de definició.

Coeducació

La coeducació és un mètode educatiu que parteix del principi de la igualtat dels sexes i de la no-discriminació per raó de sexe. Coeducar significa educar conjuntament les nenes i els nens a través de l'existència de distintes mirades i visions del món, diverses experiències i aportacions fetes per dones i homes que han de conformar la cosmovisió col·lectiva i sense les quals no es pot interpretar ni conèixer el món ni la realitat. La coeducació no estableix relacions de domini que supeditin un sexe a un

altre, sinó que incorpora en igualtat de condicions les realitats i la història de les dones i els homes per educar en la igualtat des de la diferència. També cerca la presència real de les dones en l'educació (no només a l'aula): en l'organització i gestió del sistema educatiu, en els currículums, en els materials i llibres, etc.

Escola Coeducativa

El model d'escola coeducativa pressuposa que el professorat reconegui les formes amb què el sexisme es manifesta en el centre i fins i tot s'arriba a reconèixer com a part implicada en la producció d'aquesta desigualtat. L'escola és una institució que té en compte l'eliminació de les desigualtats sexuals i de les jerarquies de gènere. Atén les necessitats dels grups més que no pas dels individus i les diversitats culturals. Reconeix la no-neutralitat escolar. Crea nous ordres discursius, temporals i espacials. Prepara els individus per al món laboral i l'esfera privada i familiar (Amparo Tomé).

Empoderament

Terme que fa referència, en el seu origen, a l'augment de la participació de les dones en els processos de presa de decisions i l'accés al poder. Actualment, també es refereix a la presa de consciència del poder que, tant de manera individual com col·lectiva, tenen les dones i la recuperació de la seva dignitat com a persones.

Estereotips Sexistes

Construccions culturals que assignen, de manera desigual i discriminatòria, diferents papers, actituds i característiques a cada un dels sexes. Són generalitzacions basades en idees preconcebudes i prejudicis que es tenen sobre com han de ser les persones. Els estereotips sexistes fixen un únic model de ser home i un

únic model de ser dona, vàlids socialment, i a partir d'aquesta imatge tòpica construïda s'estableix un sistema desigual de relacions entre els dos sexes.

Feminisme

Tradició de pensament polític i moviment social, amb tres segles d'antiguitat, que sorgeix en el mateix moment en què la idea d'igualtat i la seva relació amb la ciutadania es plantegen per primera vegada en el pensament europeu. Reivindica la igualtat de drets d'homes i dones. El feminisme constata i lluita contra la desigualtat que existeix per raó de gènere i que comporta una situació d'inferioritat des del punt de vista dels drets de les dones envers els homes. El feminisme no és un corrent de pensament monolític, sinó que presenta diferents corrents i ha anat evolucionant al llarg del temps.

Gènere

Concepte que fa referència a les diferències socials (per oposició a les biològiques) entre homes i dones que han estat apreses. Aquestes canvien amb el temps i presenten grans variacions tant entre diverses cultures com dins una mateixa cultura.

Perspectiva de Gènere

La perspectiva de gènere, en referència als marcs teòrics adoptats per a una investigació, capacitat o desenvolupament de polítiques o programes, implica:

a) reconèixer les relacions de poder que es donen entre els gèneres, en general favorables als homes com a grup social i discriminatòries per a les dones;

b) que aquestes relacions han estat constituïdes socialment i històricament, i són constitutives de les persones;

c) que aquestes travessen tot l'entramat social i s'articulen amb altres relacions socials, com les de classe, ètnia, edat, preferència sexual i religió.

La perspectiva de gènere opta per una concepció epistemològica que s'aproxima a la realitat des de les mirades dels gèneres i les seves relacions de poder. La mirada de gènere no està supeditada al fet que l'adoptin les dones ni està dirigida exclusivament a elles. Si es tracta d'una qüestió de concepció del món i de la vida, l'únic definitori és la comprensió de la problemàtica que abasta i el seu compromís vital.

Patriarcat

Forma d'organització social, política i econòmica originària de les societats agràries on alguns homes adults dominen dones i nens amb l'objectiu de transmetre la propietat i assegurar la filiació legítima dels seus fills. Les dones són limitades a l'espai privat (invisibilitat) i a la funció reproductora, i els homes és reserven l'espai públic. Aquesta definició ha anat evolucionant i el concepte de patriarcat ha estat el centre de diverses teoritzacions. La historiadora Gerda Lerner ha definit patriarcat de manera àmplia com la manifestació del domini masculí sobre les dones i els infants de la família, i l'ampliació d'aquest domini a la societat en general.

Sexisme

Forma de discriminació i prejudici per raó de gènere o sexe. Especialment estès contra les dones, noies i nenes, així com les manifestacions de gènere no binàries.

Sexisme en el Llenguatge

El llenguatge és com un mirall que reflecteix la societat que l'utilitza; una eina que vehicula el nostre pensament, organitzant-lo, estruc-

turant-lo i incorporant-hi creences, valors, prejudicis i estereotips. Per això, la persistència de pràctiques discriminatòries en l'ús de llenguatge no és altra cosa que un senyal de la presència generalitzada de sexisme en la nostra cultura. L'asimetria entre els conceptes masculins i els femenins, el genèric masculí com a pretès universal o l'exclusió de les dones com a subjectes del discurs són els principals biaixos discriminatoris en l'ús del llenguatge (Eulàlia Lledó).

Sistema Sexe-Gènere

Sistema sociocultural a través del qual s'associa al sexe reproductiu un conjunt de valors, creences i actituds. Tradicionalment, les dones, a Occident, s'han associat a conceptes com la sensibilitat, la dolçor, la bellesa, l'espai interior, l'altruisme, la paciència, la família, etc. I aquestes característiques són assumides com a naturals per la societat. De manera oposada i complementària, s'adjudiquen a l'home les característiques de proveïdor, conquistador, caçador, agressiu, amo de l'espai públic, etc.

Des d'ací es construeix una relació simbòlica desigual de la dona, privada i dèbil, i l'home, públic i fort, en un joc de sotmetiment-dominació (Glossari de termes sobre Gènere, Sexualitat i Discriminació. Amnistia Internacional-Xile. Unitat de Consciència de Gènere). Mentre el sexe fa referència a la diferència biològica que hi ha entre dos individus, el gènere és una construcció sociocultural que defineix característiques emocionals, intel·lectuals i de comportament pel fet de pertànyer a algun dels dos gèneres: masculí o femení. El procés de socialització (aprenentatge de patrons culturals i socials que permeten integrar-se en un grup social) és diferent segons el sexe, i assigna models (culturals i socials) diferents per a les dones i per als homes, en funció del que està tradicionalment establert per a uns/unes i per a altres, en funció, en definitiva, de models imposats. Segons Seyla Benhabib, és el mode essencial en què la realitat social s'organitza, es divideix simbòlicament i es viu experimentalment.

ANNEX III.

FITXA LA MIRADA VIOLETA (Museu d'Història de Catalunya)

1. Quins fets i quins aspectes de la vida humana s'hi narren?

2. En el textos explicatius (cartel·les, transferibles, vinils, tríptics impresos), quin és l'ús del gènere lingüístic? Hi ha casos en què es produeix un ús sexista del llenguatge? Quins?

3. Els objectes exposats de la col·lecció estan integrats en els relats de textos i altres materials explicatius que l'acompanyen?

☐ SI ☐ NO

Observacions: _____

4. Quants personatges històrics s'anomenen en els textos de l'exposició?

☐ Dones ☐ Homes ☐ Altres

5. En les representacions visuals, quantes dones i homes hi apareixen?

☐ Dones ☐ Homes ☐ Altres

6. Com es tracta la documentació dels objectes de la col·lecció:

- | | | |
|---|-----------------------------|-----------------------------|
| - Es té en compte qui els ha fet? | ☐ SI | ☐ NO |
| - Se'n té en compte l'origen, d'on venen (macroespai)? | ☐ SI | ☐ NO |
| - Es té en compte per què són a l'exposició (microespai)? | ☐ SI | ☐ NO |

7. Com estan distribuïts els objectes? Quins en són els més destacats?

Quins ocupen un paper més secundari?

ANNEX IV.

FITXA TALLER

La recuperació d'una figura calidoscòpica: Aurora Bertrana (Museu d'Història de Girona)

EL RELAT DE FONS

- Es tracta d'un relat sensible pel que fa al gènere: n'incorpora la dimensió? S'hi desplega una anàlisi per gènere? S'hi evidencia el contracte social de gènere?
- Més concretament: allò que s'hi explica incorpora un protagonisme equitatiu de dones i homes? Se n'expliciten les diferències històriques –la diferència deguda al gènere–? Se'n contextualitzen els motius quan cal? S'hi podrien aplicar els termes igualtat, no-discriminació, acció positiva i transversalitat en el tractament d'homes i dones?

EL RELAT DE LA HISTÒRIA

Desmitificar per començar a treballar. La importància del nom o l'equiparació i el destacat sense complexos: Prudenci i Aurora Bertrana, el desig de viure i escriure.

La coherència quantitativa i qualitativa dels continguts: 5 àmbits per a Aurora = 5 àmbits per a Prudenci.

El poder del rigor històric i de la investigació tant contra la invisibilitat com contra el mite

de l'oblit: el subratllat de l'èxit inicial d'Aurora Bertrana com a escriptora, de la seva inscripció en l'oblit col·lectiu de la cultura catalana de preguerra en el context de la postguerra i l'exili i de la recuperació de la seva figura en el marc de la represa cultural dels anys seixanta i setanta.

ÚS DELS LLENGUATGES VISUAL, OBJECTUAL I VERBAL

- Les imatges promouen una comprensió justa i igualitària pel que fa a dones i homes? Els objectes atorguen un estatus just i igualitari a les dones i els homes?
- Els textos fan un ús no sexista del llenguatge verbal?
- Si això no és així, hi ha raons que ho justifiquin? Es fan explícites, aquestes raons?

LA PROPOSTA, EN CONJUNT

- Representa un avenç per reforçar la igualtat, disminuir les diferències o eliminar discriminacions?
- Com podríem millorar-la, des de la perspectiva de gènere?

ANNEX V.

FITXA TALLER

Les Bàrbares, defensores i curadores de la Girona assetjada (Museu d'Història de Girona)

EL RELAT DE FONTS

- Es tracta d'un relat sensible pel que fa al gènere: n'incorpora la dimensió? S'hi desplega una anàlisi per gènere? S'hi evidencia el contracte social de gènere?
- Més concretament: allò que s'hi explica incorpora un protagonisme equitatiu de dones i homes? Se n'expliciten les diferències històriques –la diferència deguda al gènere? Se'n contextualitzen els motius quan cal? S'hi podrien aplicar els termes igualtat, no-discriminació, acció positiva i transversalitat en el tractament d'homes i dones?

EL RELAT DE LA HISTÒRIA

- Desmitificar per començar a treballar. La importància del nom: Heroïnes, Bàrbares o dones de la Companyia de Santa Bàrbara?
- El poder del rigor històric i de la recerca contra la mitificació i la literatura romàntica i patriòtica sobre el setge de Girona del 1809 i les Heroïnes.
- Manca d'un rigor històric de les components de la Companyia. Qui eren? Què feren? Per què han passat a la posteritat? Coneixem molt bé la guerra del Francès a Girona, però poca cosa d'aquestes dones.
- El monument a les Heroïnes: re-heroïtzades cent anys després?
- L'espai privat/l'àngel de la llar és transportat a l'espai públic/context bèl·lic.
- El paper de la dona en un context de guerra. Dones tractades com a homes, amb «espíritu varonil y bizarría».

- Què passa amb la tasca tradicionalment associada a la feminitat d'atenció i cura dels altres? Per què no ha estat valorada en les Heroïnes?

ÚS DELS LLENGUATGES VISUAL, OBJECTUAL I VERBAL

- Les imatges promouen una comprensió justa i igualitària pel que fa a dones i homes? Els objectes atorguen un estatus just i igualitari a les dones i els homes?
- Els textos fan un ús no sexista del llenguatge verbal? Si això no és així, hi ha raons que ho justifiquin? Es fan explícites, aquestes raons?

UN NOU DISCURS DES DE LA HISTÒRIA I EL GÈNERE

- Quin tipus de material tenim? Noms de totes, pintures de les comandants, quadre de Ramon Martí Alsina, documents, llibre de Gerard Bussot...
- Fer presents les invisibles: com conciliem els homes i les dones que participaren en la guerra del Francès a Girona? Àmbit fins ara molt masculinitzat. Com trobar un equilibri entre ambdós sexes? Per exemple, a partir d'un llenguatge inclusiu i no sexista, del trencament de les imatges estereotipades, parlar més d'elles i no tant d'ells, etc.
- El tractament de les dones de la Companyia: en grup o individualitzades? Tenir-ho present en el llenguatge i en les imatges.

- L'aproximació del tema que es farà des de la sala del Museu:

- conduirà a la disminució de discriminacions per raó de sexe i gènere i al reforçament de la igualtat?
- trencarà amb la imatge estereotipada i preconcebuda de les Heroïnes?
- conciliarà amb el relat històric actualment existent de la guerra del Francès a Girona?
- serà inclusiva i atraurà un públic ampli més enllà del col·lectiu de dones?

